

- sprog og mundheld. København 1985. 64 s. ill.
- OVERBALLE, INGE-LISE: Bjerregaards ordsprogssamling. FOLK OG KULTUR 1985 58-68. Summary.
- THESTRUP, OLE: Man spises tit af med ord. Gode, glemte ordsprog. København 1985. 47 s. ill.
- XVI. MUSIK OG DANS, SPILLEMÆND, MUSIKINSTRUMENTER**
- CHRISTENSEN, ANDERS: Gammeldanseforeninger i Danmark – et indsamlingsarbejde påbegyndt i efteråret 1984. Af Anders Christensen, Bolette Daniels Beck, Svend E. Ottosen og Judy Ryslander. MEDDELELSER FRA DANSK DANSEHISTORISK ARKIV 4 (1985) 45-60. English summary s. 63.
- FOLKEDANSE. Udg. af Musikhøjskolens Forlag. Egtved 1960-.
- BIND 25: Udgivet af Hanne Asmussen og Rickey Holden. 1985. 8 s.
- KOUDAL, JENS HENRIK: Folkemusik – drømmen om håbet. NORDISK FORUM nr. 39-40 (1983) 92-103. ill.
- KOUDAL, JENS HENRIK: Folket og folkemusikken. DANSK ÅRBOG FOR MUSIKFORSKNING XIV (1984) 43-58.
- MUNKSGAARD, LONE: Piv-i-røv. Hulrumsfløjter af ler. Udg. af Nationalmuseet. København 1938-1985. 56 s. ill.
- SALLING SPILLEMÆND 1934-1984. Udgivet i anledning af 50 års jubilæet den 10. januar 1984. Salling 1984. 32 s. ill.
- TONN-PETERSEN, ANETTE: Spillemandens rolle. Om spillemanden og festtraditionerne i 1800-tallet. FOLK OG KULTUR 1985 84-136. ill. Summary.

Meddelelse fra Musikhistorisk Museum

Meddelelser fra Musikhistorisk Museum og Carl Claudius' Samling II.

Red. Mette Müller. København 1984. 23 s., ill. ISBN 87-88422-01-1.

Disse meddelelser indeholder en meget vigtig oplysning til alle vise- og folkemusikinteresserede:

»Informationsmængden i Sigurd Bergs utrykte Dansk Musiklitterær Bibliografi, der i året 1984 omfatter ca. 20.000 sedler, der registrerer den trykte danske musiklitteratur fra begyndelsen af 1500-tallet til 1950, stilles til offentlighedens rådighed ved ekspedition fra Musikhistorisk Museum.«

Sådan skriver Ole Kongsted, som tilføjer, at med denne bibliografi »begynder enhver doktorafhandling, ethvert universitets-speciale, enhver leksikon- eller tidsskrift-artikel, enhver boganmeldelse – eksemplerne vil være legio, når det drejer sig om emner med tilknytning til dansk musikliv, for både den interesserede amatør og videnskabsmanden må begynde netop der.«

I Meddelelser har Ole Kongsted, der er inspektør ved museet, dels skrevet om Sigurd Berg (1896-1984) og dels gengivet nøglen til bibliografiens systematik, som indeholder 8 hovedgrupper og mangfoldige undergrupper.

Musikhistorisk Museum har tlf. 01 - 11 27 26. Adressen er Åbenrå 30, 1124 København K.

lørn Piø.

Anmeldelser

Eske K. Mathiesen: Tyve breve til folkemindesamleren Evald Tang Kristensen

Forlaget Folkeminder, 1983. 88 s. med 20 faksimiler. 98 kr. (Medlemmer: 65 kr.). ISBN 87-87897-64-4.

Udgiveren af denne samling breve, Eske K. Mathiesen, har været på jagt i Dansk Folkemindesamlings omfattende Evald Tang Kristensen-arkiv. Han har gennemgået et stort antal breve til Tang Kristensen (1843–1929), og at han, stillet overfor et så righoldigt materiale – må have haft vanskeligheder ved at udvælge de »rigtige« breve er givet – specielt når man som han er forelsket i brevmediet og opfatter breve dels som en væsentlig kilde til belysning af kulturens strømninger i tiden, dels som »strejf af liv« – afspejlinger af brevskrivernes temperament og personlighed. Hvor mange og hvilke breve skulle medtages, og hvilke udelades? Dog: EKM kender begrænsningens svære kunst, og de tyve udvalgte breve er gode og forskelligartede og gør bogen til en lille perle blandt brevsudgivelser i øvrigt.

I en prisværdig kort indledning gør EMK rede for bogens dobbeltbundede sigte: først og fremmest ønsker han at belyse Tang Kristensens indsats som folkemindesamler via brevene til ham og de problemstillinger, der herigennem opridses, og dernæst vil han gøre opmærksom på brevskrivningens værdi som kilde til »belysning af dagliglivets og de almindelige menneskers historie«. Det er denne principielle holdning hos EMK, jeg især har hæftet mig ved som noget positivt. I indledningen siges det, at »efter dagbøgerne og erindringerne bør også brevene i højere grad inddrages som kilder, hvor mennesker har fortalt om tilværelsen på deres egen måde –«, og EMK's gode initiativ bør naturligvis følges op af mange flere udgivelser af brevsamlinger. Det vil være af uvurderlig

betydning i kulturhistorisk sammenhæng at få mere eller mindre almindelige menneskers holdninger og kommentarer til tidens begivenheder – offentlige såvel som private – gjort tilgængelige for et større forum end hidtil.

Brevene i denne antologi, som vil være af interesse ikke alene for fagmænd men også for lægfolk, omhandler ikke udelukkende folkeminder, og samlingen indeholder breve fra såvel kendte som ukendte mennesker. Eksempelvis kan nævnes præsten/folkemindeforskeren/filologen H. F. Feilberg, der skriver om forarbejdet til sin jyske ordbog, forfatterne Jeppe Aakjær og Sigrid Undset, Tang Kristensens »fortids tjenerinde« – en forhenværende tjenestepige, Ane Marie Madsen, der havde ambitioner om uddannelse til lærerinde, men endte som forarmet gårdmandskone; endvidere Nielsine Pedersen, hvis brev med nogle barndomserindringer det er en fornøjelse at læse, H. Grüner Nielsen, som i 1907 skildrer fordelene ved fonografen – det splinternye hjælpemiddel ved indsamling af melodistof – og endelig meddeleren Mikkøl Pedersen »Skrædder«, der har svære økonomiske vanskeligheder hos sønnen ovre i København.

Gennem de tyve breve får man et meget nuanceret billede af både brevskriverne og Tang Kristensen selv, og det forhold, der har bestået mellem modtager/afsender kan tydeligt læses mellem (somme tider på) linjerne. Inden gengivelsen af de enkelte breve redegøres der kort for brevskrivernes status og forbindelse til Tang Kristensen – en absolut god, praktisk og nødvendig ting, som gør, at også ikke-folklorister kan få stor glæde af denne bog, og – forhåbentlig – vil blive inspireret til at søge flere oplysninger om den meget spændende og farverige folkemindesamler Evald Tang Kristensen og menneskene omkring ham.

Endelig skal det bemærkes, at bogen,

som er et resultat af et samarbejde mellem Foreningen Danmarks Folkeminder og Gul-landers Bogtrykkeri i Skjern, udmærker sig ved et sobert tryk; formatet er godt: den er rar at have i hånden eller i frakkelommen, hvis man hører til »buslæserne« – og måden, hvorpå de tyve breve er gengivet, er vældig overskuelig og lettillægelig.

Birgitte Seider.

lørn Piø: Nye veje til Folkevisen

Studier i Danmarks gamle folkeviser. Ud-givet med støtte fra Svend Grundtvigs og Axel Orlriks Legat, Sven och Dagmar Sa-léns Stiftelse, Statens humanistiske Forskningsråd. 344 sider, illustreret. Engelsk resumé. Gyldendal, København 1985. Pris indbundet: 188,00 kr. ISBN 87-00-93582-4.

Denne bog, der er lørn Piøs disputats, blev forsvaret for den filosofiske doktorgrad ved Odense Universitet den 25. oktober 1985. Officielle opponenter var professor, fil. dr. Bengt R. Jonsson fra Svenskt Visarkiv i Stockholm og professor, dr. phil. Mogens Brøndsted fra Odense Universitet.

Som traditionsforsker har lørn Piø i mere end 30 år arbejdet med studiet af de danske folkeviser, og i bogen »Nye veje til Folkevisen« præsenterer han det resultat, som han er nået frem til efter disse mange års studier af viserne. Det er dog vigtigt at gøre opmærksom på, at der i bogen ude-lukkende behandles viser trykt i »Dan-marks gamle Folkeviser« – det værk, som grundlagdes af Svend Grundtvig i 1853, og som Piø iøvrigt selv var med til at afslutte udgivelsen af i 1976. »Det er deri,« siger Piø, »man finder de danske middelalder-ballader, de gamle folkeviser, folkeviserne, og det er dem, der er emnet for denne bog, hvis titel også kan læses sådan: Nye veje til viserne i det museum over den danske folkesang, som Danmarks gamle Folkevi-ser ifølge Grundtvig skulle være.«

lørn Piøs bog er kætterisk, for han sætter spørgsmålstejn ved en lang række forhold omkring folkevisen, som man troede var endegyldige. Ved udgivelsen og i forbindelse med forsvaret affødte Piøs synspunkter da også furore, og folkeviseforskerne imel-lem vil bogen også i den kommende tid få

bølgerne til at gå højt. For hvis synspunk-terne holder stik, vil de få store konsekven-ser for den hidtidige viseforskning. Bogen er nemlig et opgør med de sidste 150 års forskning. Piø sætter spørgsmålstejn ved det siden romantikken udbrede te syns-punkt, at folkeviserne er digtet til sang under kædedans af adelen, for så senere at være sunket ned til almuen. I stedet hævder han, »at folkevisen som sådan er en måde at *synge-fortælle* historier på, som er skabt i markedsmiljøer i de middelalder-lige århundreder, og efter bogtrykkunstens opfindelse overtog skillingsviseforfatterne og deres producenter det store marked, der lå i at sælge viser til folk, der ... elskede at synge viser om gamle dage og helst i den gamle stil.«

Det er i de middelalderlige markedsmiljø-er, siger lørn Piø, man skal søge folkeviser-*genrens* oprindelige hjemsted. Og i bogen søger han at påvise:

»1. at der i hvert århundrede siden det trettende og indtil slutningen af det attende er digtet viser i den gamle, middelalderlige markedsstil, før 1500 af markeds-sangerne – de *gamle folkeviser* (ballader, middelal-derballader) – og efter 1500 af skillingsvi-seforfattere og af litterære mennesker, der skrev for dette nye medium – de *nye folkeviser*, dvs. *skillingsviser i den gamle markedsvise*stil.
2. at det er folketraditionen, både den gamle og den nyere, der har inspireret de musiksk begavede, både professionelle og amatører, i adelsmiljøerne fra det femtende og til det syttende århundrede til at skabe en *adelsvisetradition* til brug for deres sang- og danseaftener på herregårdene og ved hoffet.«

Denne grundopfattelse kalder Piø for *markeds- og skillingsviseteorien*. Og ud-gangspunktet for dokumentationen af den-ne teori er hans antagelse, at man kan tvedele Anders Sørensen Vedels visearkiv. Piø siger, »at man med støtte i Vedels egne oplysninger og den kendsgerning, at en af hans skrivere har afskrevet viser fra et adelshåndskrift (Hjertebogen fra o. 1500), kan tvedele den visetradition, man finder i Vedels Visearkiv (Svanings hånd-skrift I–II og Rentzells håndskrift forment-lig fra o. 1575 – o. 1590), i *folketradition* (menigmandstradition) og *adelstradition*.

Og da folketraditionen må antages at bestå af såvel *gammel folkevisetradition* som af *skillingsvisetradition* (nyere folkevisetradition) bliver tvedelingen den nøgle, der kan åbne for nye veje ikke blot ind i det sekstende og syttende århundredes adels håndskrifter, men også ind i nutidstraditionen i det nittende og tyvende århundrede.»

Det er denne antagelse, som Piø søger at bekræfte i sin bog. Den består af en »Første del«, som primært indeholder faktuelle oplysninger om de enkelte kildegrupper. Han redegør for baggrunden for sin antagelse om Vedels visearkiv. Derefter redegør han for de øvrige kilder: *adels håndskrifterne*, *Margrethe Langes samling* (Karen Brahes Folio) fra det sekstende århundrede, *adelsdamehåndskrifterne* fra første halvdel af det syttende århundrede, *nutidstraditionen* og den *boglige tradition*, inklusive de bevarede skillingsstryk.

Værkets »Anden Del« indeholder analyser af 110 folkeviser, hvor Piø på sin sædvanlige besnærende måde dokumenterer sin teori. Inddelt i tre hovedgrupper, alt efter om der er tale om *skillingsvisetradition* eller *adelsvisetradition*, analyserer han først særdeles grundigt 40 folkeviser. I en mere kortfattet form kommenteres og analyseres yderligere 70 viser i et »Tillæg til Anden Del«.

De mange analyser afslører lærn Piø som en meget skarptseende iagttager, og uanset om man kan gå ind for hans synspunkter, vil man i hans detaljerede undersøgelser kunne finde værdifulde oplysninger.

Gennem sine analyser påviser Piø, at kun nogle få af viserne i »Danmarks gamle Folkeviser« har deres rod i middelalderen, hvor de oprindeligt er blevet digtet og mundtligt lanceret af markedssangerne eller af folkelige sangere, som blev inspireret af dem. Det drejer sig om viser som »Mordet i Finderup lade«, »Elverskud«, »Hr. Bøsmere i elverhjem« og »Jomfruen og dværgekongen«. En væsentlig del af DgF-viserne er derimod digtet af skillingsviserforfattere og lanceret i skillingsstryk efter omkring 1500 og indtil omkring 1800. Viser som »Niels Ebbesøn«, »Ebbe Skammel-søn« og »Agnete og havmanden« er således oprindelige skillingsviser. Den sidstnævnte er Piø endog i stand til at sætte

forfatter på, nemlig digteren og litteraten H. L. S. Winding. Han skulle have skrevet den mellem 1783 og 1797 som en satire over Ewalds romance »Liden Gunver og skøn Havmand« fra skuespillet »Fiskerne« (1778).

Endelig påviser Piø med sine analyser, at mange DgF-viser er rene adelsviser, hvoraf flere er digtet af adelsdamerne i begyndelsen af det syttende århundrede. Viser som »Nøkkens svig«, »Germund Gladensvend« og »Torbens datter og hendes faderbane« er således hverken gamle folkeviser eller gamle skillingsviser, men derimod adelspoesi, som er inspireret af den folkelige visetradition. Piø siger: »Når en adelsversion indeholder strofer og træk, der ikke kendes i den folketradition, som Vedels menigmandsoptegnere eller andre adelsfolk i det sekstende og syttende århundrede har indsamlet og ej heller i nutidstraditionen, er der tale om en bearbejdelse, der er foretaget af adelsfolk for deres egen fornøjelses skyld«.

Bogens »Tredje Del«, siger Piø, »er et eksposé, hvor jeg tager den fulde konsekvens af de nye veje ind i den ældste danske visetradition, som man kender den siden det sekstende århundrede, samtidig med at jeg åbner nye veje ind i de teksttomme middelalderlige århundreder. Denne afsluttende Del er en skildring af folkevisens historie fremstillet i tre afsnit: *Markedssang og folkesang før 1500*, *Skillingsviser i markedsvissens stil* og *Adelslyrik og adelsviser*.«

Endelig afsluttes bogen med noter, litteraturfortegnelse, engelsk resumé og register.

Der er rettet mange skud mod Piøs bog, og flere vil givet følge. Der er således anket over, at han ikke har inddraget parallelmateriale fra Norge og Sverige og sammenlignet med resten af Europa. Melodierne og skæmteviserne burde være inddraget, og hans tvedeling af Vedels visearkiv er fundet problematisk. Manglen af dokumentationsmateriale i form af skillingsvisetryk er også påpeget. Imidlertid er det endnu ikke lykkedes at tilbagevise hans teorier, og kun den fremtidige forskning vil kunne afsløre, om de mange skud går under vandlinjen.

lærn Piøs bog er skelsættende. Det er en

bog, der må tages stilling til. Ikke mindst er den et vigtigt indlæg i udryddelsen af den myte, der bevidstløs henfører alle viser i DgF til middelalderen. »Hidtil« siger Piø, »har man valgt næsten frit mellem de 539 viser i DgF, når man har skrevet om middelalderens poetiske litteratur på folkesproget. Det vil sige, at man som kilde-materiale har brugt både ældre og under-tiden også helt nye skillingsviser og viser, som er digtet i det adelige selskab i det sekstende og syttende århundrede.«

Piø fører overvejende sandsynlighedsbevis for, at det, at betragte viserne som hørende hjemme i middelalderen, er en myte. Det er denne myte, som man selv har skabt, man har studeret, og ikke den på-gældende vise på dens egne sociale og historiske betingelser.

Om Iørn Piøs markeds- og skillingsvise-teori også er en myte, er op til den kom-mende forskning at be- eller afkræfte. Un-der alle omstændigheder kan jeg kun op-fordre alle folkeviseinteresserede til at læse bogen. Det er en bog, man ikke kan komme udenom.

Erik Høvring.

Iørn Piø og Rita Pedersen: Dronningens Visebog

Viser indsamlet af en folkemindesamler i sekstende århundrede. Med tilrettelagte og harmoniserede melodier fortrinsvis fra nittende århundredes tradition. Foreningen Danmarks Folkeminder. København 1984. 87 s. Kr. 190. ISBN 87-87897-70-9.

Iørn Piø og Rita Pedersen vil med denne viseudgave råde bod på det, som Anders Sørensen Vedel forsømte i slutningen af det sekstende århundrede: at bringe dron-ningen en lovet renskrift af de gamle viser, han havde liggende, og hvoraf en del var indsamlet fra folkemunde. Vedel foretrak i stedet at udsende en bog: Et hundrede udvalgte Danske Viser (1591), hvor tek-sterne var bearbejdede og »forbedrede« med tildigtninger. Vedel var overbevist om folkevisernes gavnlige og opmuntrende virkning – det samme er Iørn Piø og Rita Pedersen vistnok, for ligesom Vedel har de villet lave en brugsbog. Udgavens tekster er derfor normaliserede og – i modsætning

til Vedels – forsynet med melodier, der blot på grund af vor ofte beklagede mangel på ældre kilder har måttet tilføjles fra andre viser, hovedsagelig fra det nittende århun-dredes indsamlinger.

Der lægges dog ikke skjul på, at udgivel-sen også har et andet formål: den er ligesom disputatsen *Nye veje til folkevisen* et produkt af Piøs årelange studier af folkeoverleveringens kilder. I disputatsen får vi synspunkter og præmisser lagt frem; i viseudgaven tages de for givet, og både i forordet og den korte præsentation af de enkelte viser hviler oplysningerne helt på det sæt af nyvurderinger angående oprin-delse, alder osv. som ligger i Piøs »nye veje«. I forhold til visebogen må disse synspunkter enten accepteres blankt eller diskuteres i deres meget komplicerede videnskabelige sammenhæng, og det sid-ste skal ikke forsøges her. Bogen skal først og fremmest vurderes som en brugs-bog.

Udgavens 26 viser er hentet fra én be-stemt af Vedels skrivere (i Svanings hånd-skrift II, Kgl. Bibl.), som har indsamlet dem fra *menigmandstradition* (modsat adelstra-dition, et nøgleord hos Piø). Omkring halv-delen er skæmteviser, og det passer fint i Piøs argumentation at bringe dem her jævnsides med de alvorlige viser, i den rækkefølge hvori skriveren har optegnet dem. Skæmteviserne er nemlig gamle vi-ser, mens f. eks. viserne om Niels Ebbesen og Dronning Dagmar er digtet i det 16. århundrede, ifølge de »nye veje«. For brug-eren hører det til bogens fineste kvaliteter at vi får viserne præsenteret smukt og overskueligt i netop den blanding og ræk-kefølge – det giver en fornemmelse af den historiske »menigmands« repertoire. Nor-maliseringen, som Rita Pedersen har stået for, har efter mit skøn været nødvendig. Mange enkeltheder vil kunne diskuteres, men retningslinierne har Rita Pedersen samvittighedsfuldt lagt frem i efterskriften. Tekstdelen af bogen er ret velkommenteret og en umiddelbar fornøjelse at læse.

Og så melodierne. Går man ud fra, at udgiverne har villet lave en videnskabeligt funderet brugsbog, må det også forven-tes at melodierne – når de nu er der – har fået samme fagmæssige behandling som teksterne, og at resultatet brugsmæssigt

set er tidssvarende. Om hele musik siden af denne udgave må det imidlertid siges, at den er præget af den bedste vilje, men at det ikke har været nok. De to udgivere (og ansete tekstforskere) har beklageligvis ikke rådført sig med folkemusikkyndige ved opgavens løsning, og måske derfor står det musikalske med en lidt halvhjertet og usikker status i helheden. Det afspejles i bogens disposition, hvor oplysninger om melodierne er meget sparsomme og – modsat tekstkommentarerne – anbragt bag i bogen. Og det ses, at der ikke er stillet professionelle krav til den musikalske behandling.

Det er dog vigtigt at slå fast, at indvendingerne ikke gælder selve det at hente melodier fra andre viser, og heller ikke hovedprincippet: at overføre en melodi fra en indholds- og formmæssigt nært beslægtet vise (i syv tilfælde endog en senere version af samme visetype) fra det 19. århundredes tradition. Skal sangene kunne synges, må det være den rigtige udvej. Sammenstillingerne forekommer også stort set rimelige: lystige skæmteviser har overtaget lette, durprægede melodier fra andre skæmteviser, mens de mere alvorlige har lånt ballademelodier med overvejende gammelt præg. En af Marsk Stig-viserne (virkelig gammel ifølge Piø) er blevet bæret med den enestående Oluf Strangesøn-melodi fra Vedels håndskrift. Det utraditionelle forsøg er i sig selv sympatisk, og man vil også være parat til at acceptere visse friheder ved tillempningen, forsåvidt som de er forenelige med visemelodiernes variable natur. Når Rita Pedersens »friheder« over for originalmelodierne – de findes især i omkvædene – alligevel giver anledning til betænkelighed, skyldes det dels at de undertiden kun fungerer i forhold til akkompagnementet (jvf. nedenfor) og ikke kommer rigtig frem i lyset. Det fremgår ikke engang klart, om Rita Pedersen har arbejdet med melodierne ud fra manuskripter eller trykte udgaver. Så vidt det kan ses, har Danmarks gamle Folkeviser, bind XI, i udstrakt grad været forlæg; f.eks. bygger den smukke melodi nr. 17 på DgF-udgavernes *rekonstruktion* af melodioptakskriften hos Corvinus (DgF 91/1), men det oplyses ikke. I ét tilfælde (nr. 20) er det iøvrigt gået rent galt

ved transponeringen, og den dur-melodi der er kommet ud af det, kan næppe udkonkurrere den velkendte melodi til *Esbern Snare* (DgF 131/1).

Det forekommer dog især uforklarligt at Rita Pedersen har valgt at harmonisere melodierne. I efterskriften tales om en »til folkeviser passende stil«, men det synspunkt er vel ellers trængt igennem, at til de gamle visemelodier passer principielt *ingen* harmonisk stil. Rita Pedersen betoner at akkompagnementet skal understøtte sangen, og at der ikke er tale om solistarrangement (vel underforstået: modsat tidligere perioders harmoniske bearbejdelser, Weyses, Berggrens osv.). Men uanset om der tænkes på en fælles sangfunktion eller f.eks. den nærliggende mulighed at en forsanger synger solo, mens alle (dansen-de?) stemmer i på omkvædet, så er klaverudsættelse ingen tidssvarende løsning. Så meget mere som disse klaversatser er håndværksmæssigt mangelfulde og stilistisk set nærmest knytter an til mellemkrigsårene, med idelige synkopedissonanser og tungt vandrede stemmer

Skulle man pege på en mere tidssvarende mulighed, må det være: at sigte mod den balladesangpraksis og -interesse som faktisk findes. Det ville i en videnskabeligt funderet brugsudgave kræve en kildetro gengivelse af melodien, eventuelle forslag til tekstunderlægning og ændringer – samt tilstrækkelig kommentar! Sangernes indlevelse i melodierne vil – tror jeg – desto bedre kunne klare resten, når ikke et stilfremmed og rytmisk stift akkompagnement lægger sig imellem.

Som udgaven nu er blevet, er det dog alligevel muligt – med den aktive »medskaben« fra sangerens side, der altid er nødvendig – at synges disse enstemmige melodier, og det må man håbe, mange vil gøre. Desuden kan de dejlige viser som sagt læses, og dertil egner udgaven sig fint.

Kirsten Sass Bak.

Michèle Simonsen:

Hekse, trolde og bondeknolde

Hvad ved vi om folkeeventyr? Oversat af Nils Soelberg. Kbh., Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1985. 146 s. ISBN 87-17-05314-5. Kr. 99,50.

Le conte populaire francais er originaltitlen på denne bog, der oprindeligt udkom i det franske leksikonbibliotek »Que sais-je?« eller »Hvad ved vi«, som det er blevet til i den danske undertitel. I kolofonen oplyses bogen af forfatteren at være »bearbejdet med henblik på danske forhold«. Dette kunne man godt have ønsket sig nærmere specificeret i en note eller en indledning til denne såkaldte oversættelse, for der er i virkeligheden tale om en kraftig omarbejdelse, herunder ajourføring med den nyeste forskning, hvor forfatteren i høj grad har kunnet trække på sin nye bog *Le conte populaire* (Paris 1984).

Hvad ved vi så om folkeeventyr? I et indledende kapitel bliver de klart defineret over for andre folkelige fortælleformer som myter, heltekvad, sagn og anekdoter. Eventyret bliver inddelt i dets fire hovedkategorier: Egentlige (folke)eventyr, dyreeventyr, skæmtehistorier og formelevener. Den første gruppe underinddeles i trylleeventyr, novelleeventyr, legendeeventyr og historier om dumme trold.

I de følgende kapitler, hvor hovedvægten er lagt på trylleeventyret, redegøres blandt andet for forholdet mellem »Mundtlig overlevering og nedskreven litteratur«. Her er situationen fortsat den samme: Kun en forsvindende lille del af eventyrerne er bevaret eller omtalt i skriftlige kilder fra oldtiden, middelalderen og nyere tid; ja, situationen er snarere blevet forværret, idet forskningen nu er begyndt at sætte spørgsmålstegn ved autenticiteten af hæderkronede samlinger som brødrene Grimms eventyr: »Det kan således fastslås med omtrentlig sikkerhed, at *Den lille Rødhætte* aldrig har eksisteret i tysk folketradition (s. 22). »Til gengæld har studiet af den rige skat af folkeminderoptegnelser fra slutningen af forrige og begyndelsen af dette århundrede (alene Tang Kristensen nedskrev 2.500 eventyr i Danmark) kastet nyt lys over eventyret. Overalt, hvor traditionen har været levende, viser eventyret sig at have været brugt som voksenunderholdning (stik imod den borgerlige opfattelse af, at det var noget som hørte til i barnekammeret): Der er blevet fortalt eventyr i fængslerne, på hospitalerne; blandt de værnepligtige på kasernerne; blandt omreisende arbejdere og i landsby-

erne under de fælles arbejder. Men fortællerne var ikke hvem som helst, de var kunstneriske talenter, der satte deres personlige præg på traditionen og herigennem var med til at holde den i live blandt landproletariatet, den samfundsklasse, som længst holdt fast ved eventyret.

Resten af bogen handler mest om, hvad vi ikke ved. Spørgsmålet om folkeeventyrenes oprindelse tages op i et kapitel af samme navn, hvor russeren Vladimir Propps teori om, at de afspejler skov- og jægerfolkets religiøse opfattelser (s. 44-46), er spændende og ny, fordi den først i 1984 er blevet oversat til fransk. Eventyrets dybdepsykologiske betydning er temaat for et langt kapitel, som spænder fra Freud til Bettelheim, og som specielt henvender sig til troende af forskellige retninger. Det samme kan man sige om tre kapitler, der behandler henholdsvis morfologisk, ideologisk og semantisk analyse af folkeeventyret, men her drejer det sig om at tro på, hvorvidt i og for sig stringente metoder er frugtbare for studiet af vort emne. Mest spændende og nyt er kapitel 10 »Folkeeventyr og semanalyse«, hvor semiotikeren A. J. Greimas' metode præsenteres og illustreres med et analyseeksempel: eventyret om ulven og de syv gedekid, der lader sig reducere til en historie om kultur *contra* vildskab, modenhed *contra* barndom, styrke *contra* svaghed og snuhed *contra* naivitet (s. 121). Men her er forfatteren også i særlig grad på hjemmebane, idet hun selv har brugt Greimas' metode i en artikel i *Journal of Folklore Research* (1985) med titlen »Do Fairy-tales make sense?«.

Der er altså tale om en alsidig introduktion til eventyrforskningen forfattet af en internationalt anerkendt specialist på området. Min væsentligste indvending er, at bogen ikke er så let tilgængelig, som den sjove titel lægger op til. Nogle kapitler er lette, andre er svære, fordi forfatteren ikke i tilstrækkelig grad tager sin læser ved hånden. Fremstillingen har til tider en ren komedieform, og nogle steder er den uindviede læser direkte afskåret fra forståelse af teksten: f. eks. af hvad »synålevejen« og »knappenålevejen« har at gøre med »kvindelivets stadier i det gamle midtfranske landsbysamfund (s. 111).« Det kan man

kun få at vide ved at slå op i en vis Yvonne Verdiers artikel om bedstemødre m. v. i et fransk tidsskrift fra 1978 (ikke 1980, som det fejlagtigt anføres i note 10, s. 137). Interessant! Men hvem har tid til det? Bogen er den første generelle introduktion til studiet af eventyr, som vi har set på dansk i lange tider. Alene af den grund må man håbe, at den får stor udbredelse.

Gustav Henningsen.

Gunnar Solvang: Husmandsliv

En etnologisk skildring af livsvilkårene i Rønhave-kolonien på Als 1925-80. Landbohistorisk Selskab, Odense 1984. 268 s. Ill. ISBN 87-7526-034-4. 148,00 kr.

Etnologen Gunnar Solvang skrev i 1980 speciale om den alsiske statshusmandskoloni Rønhave, og denne afhandling er nu udgivet i bearbejdet form. Det er et lokalstudie, som følger kolonien fra de nye husmænds første spadestik i den tidligere herregårdsjord og frem til det industrialiserede EF-landbrug med helt nye brugstyper omkring 1980. Bogen dokumenterer strukturændringers indflydelse på kolonien og kulturlandskabet og belyser, hvorledes de økonomiske, sociale og kulturelle forandringer har medvirket til at afstikke nye livsvilkår for husmandsfamilierne.

Den omhyggelige dokumentation af en række kulturelle fænomener, som ofte kan være svære at indkredse i et større perspektiv, understreger, at sådanne fænomener især kan udforskes på mikroplan. Her er en oplagt arbejdsmark for de mange lokalhistorisk interesserede, som arbejder i historiske foreninger og lokalarkiver over hele landet. Solvangs bog kan tjene som et godt eksempel på, hvorledes en samtidshistorisk undersøgelse kan fremtræde. Bogen udviser loyalitet både overfor husmændene – som har åbnet deres døre og fortalt beredvilligt om deres liv – og overfor stoffet, som ikke berøves sin udsagnskraft, men bliver til et indlæg i den aktuelle debat om landbrugets erhvervsspecialisering. Påvisningen af opløsningen af de lokale samfunds selvstændighed, den stigende urbanisering og fremmedgørelse og disse forholdes indflydelse på husmandsbefolkningen sker, uden at husmændene berø-

ves deres værdighed eller fremstår som ynkværdige.

»Husmandsliv« hviler ikke kun på solide arkivstudier og undersøgelser af bygninger og kulturlandskab, men som hovedkilde indgår forfatterens meget omfattende interviews af alle husmandsfamilier – både pionergenerationer og deres efterfølgere. På overbevisende måde kombineres udsagnene fra de meget forskelligartede kilder til en fængende kronologisk opbygget skildring. De mange citater fra samtalerne med husmændene er i høj grad med til at gøre beskrivelsen levende.

En del af de universitetsspecialer, som finder udgivelse, skæmmes af et fagsprog, som gør dem vanskelige at læse for almindeligt interesserede. I dette tilfælde har forfatteren foretaget en bearbejdelse af specialet, så det i denne form fremstår som en bog, der er skrevet *for dem*, den handler om. Denne ros skal dog ikke hindre forfatteren i at fortsætte sine bestræbelser på at udrydde overflødige ord og faglig jargon.

De mange fotos, optaget i forbindelse med undersøgelsen, er med til at anskueliggøre bogens teser, og der er et smukt samspil mellem tekst og illustrationer samtidig med, at der er taget skyldige hensyn til såvel repræsentativitet som æstetik. Mange oplysninger, f. eks. brugsstørrelser, afgrøder, ejerforhold m. v. bringes i figurer og veltegnede kort.

Alt i alt en meget anbefalelsesværdig bog, der giver bidrag både til Sønderjyllands historie og til dansk landbohistorie samtidig med, at den er et debatindlæg til fordel for en livsform, der trues af udslettelse.

Inge Adriansen.

Hans Schultz Hansen:

Det nordslesvigske landbrug og den danske bevægelse 1880-1914

Historisk Samfund for Sønderjylland, Åbenrå 1985, 251 s. ill. ISBN 87-7406-009-0. Bogladepri: kr. 105,-. (Medlemspris: kr. 70,-).

Det nordslesvigske landbrug og den danske bevægelse 1880-1914 er titlen på den seneste bogudgivelse (nr. 60) fra Historisk Samfund for Sønderjylland.

I bogen tager historikeren Hans Schultz Hansen udgangspunkt i den tese, som G. Japsen – ligeledes historiker – fremsatte i 1973: »at den danske bevægelses fremgang efter ca. 1890 hang sammen med landbrugets overgang til intensiv drift« forstået således, at samarbejdet i landboforeninger, andelsmejerier m. v. blev forbillede for organisationsdannelse på det nationalpolitiske felt – i Vælgerforening, Sprogforening, Skoleforening osv.

Japsen så således den danske bevægelses fremgang ud fra økonomiske og sociale faktorer, og mente, at såfremt den nordslesvigske bondestand skulle blive bærer af en national bevægelse, måtte det ske gennem en »borgerliggørelse« – et centralt begreb for Japsen.

Bogens fremstilling falder i tre hoveddele hvoraf den første beskæftiger sig med landbrugets struktur, konjunkturudviklingen, befolkningsproblemerne og især landbrugets intensivering. Her stilles det spørgsmål, om det er rigtigt, »at intensiveringsprocessen begyndte på Als og i Sundeved, medens de vestlige egne og midtlandet kun langsomt fulgte med?«

Anden halvdel belyser den danske bevægelses udvikling gennem dels »ydre« dels »indre« fremgang efter 1880, forstået ved henholdsvis væksten i den numeriske tilslutning til den danske bevægelse samt væksten i de danske nordslesvigeres nationale bevidsthed – primært tilslutning til de nationale organisationer. En kortlægning af denne udvikling generelt og lokalt.

Endelig undersøges i tredje del den danske bevægelses sociale basis forstået som »den erhvervs- og standsmæssige sammensætning af de nationale foreningers ledelse og medlemsskare«. Afslutningsvis sammenfattes undersøgelsesresultaterne, og holdbarheden af Japsens tese diskuteres.

I Nordslesvig var landbruget det bærende erhverv med gårdmandsgruppen som dominerende social gruppe, der sad på 60 % af landbrugsjorden. Det gav dem økonomisk uafhængighed i forhold til byen og statsmagten. Samtidig stod mange i de nederste sociale grupper i afhængighedsforhold til gårdmændene, grupper vi praktisk talt intet hører til, selv om de udgjorde den største befolkningsandel. Trods fler-

tallet af dansksindede blandt de mindre jordbesiddere – kådnere og landhåndværkere – var den danske nationale bevægelse domineret af gårdmænd. De havde – som også påvist for det øvrige »kongerige« – de økonomiske og tidsmæssige ressourcer, der krævedes til aktiv deltagelse og til at gå ind i ledelsen af de nye erhvervsfaglige og foreningsmæssige organisationer. At gårdmændene på den måde gjorde sig gældende også i Nordslesvig, er derfor næppe bemærkelsesværdigt nyt.

Gårdmændene udøvede i forvejen – som i det øvrige landbosamfund – stor indflydelse ude i landsognene. De kom i kraft heraf til at indtage lederposter i såvel de økonomiske landbrugsforetagender som de nationalpolitiske foreninger, efterhånden som de dukkede op – Sprogforeningen (1880), Vælgerforeningen (1888), Skoleforeningen (1982), foredragsforeninger efter 1884 samt de mange forsamlingshuse, som rejstes efter 1892. At gårdmændene derfor kom til at udgøre »rygraden i den danske bevægelse« var derfor næsten uundgåeligt.

HSH berører udvandringen, hvor ca. 60.000 – fortrinsvis unge landmandssønner, landarbejdere og tyende – emigrerede til de oversøiske lande. Den betydelige kapital, Nordslesvig herved blev tappet for, fik skæbnesvanger indvirkning på landbrugsforholdene. Baggrundsmotiverne for udvandringen er aldrig blevet analyseret til bunds, men almindeligvis antages, at hovedårsagen bør søges i de nationalpolitiske forhold under fremmedherredømmet. Den antagelse vender forfatteren sig dog imod. Med udgangspunkt i statistisk materiale mener HSH at udvandringen må tillægges økonomiske faktorer. Den kulminerede i perioden 1880–85, da landbrugskrisen slog igennem, og der samtidig var mangel på arbejdskraft, men ikke fandtes alternative beskæftigelsesmuligheder indenfor byens håndværk eller industri, som kunne opsuge udvandrerne.

Det har imidlertid næppe strejft forfatteren, at der i det landbrugsdominerede Nordslesvig – et præsisisk udkantsområde – kunne være tale om en generel forsinket industrialisering. At der i forvejen fandtes et veludbygget netværk af traditionsbundet landhåndværk og små-industrier (maskin-

byggerværksteder m. v.) der til langt efter århundredskiftet var dominerende og i stor udstrækning længe kunne tilgodese landbobefolkningens primære materielle ønsker og behov.

Bogen behandler indgående landbrugets intensivering og efterlader et ret sammenfat billede med geografiske variationer, forskellig starttidspunkt og omfang. Tre hoveddriftsformer dominerer; overvejende produktion af: 1. korn, 2. kvæg, 3. mælk og svin. Landbrugets intensivering begyndte omkring 1870 på Als og i Sundeved med omlægning fra korndyrkning til animalsk produktion. Samtidig øgedes interessen for landboforeningerne. Det egentlige gennembrud kom dog først i 1880'erne, da kornpriserne gik helt i bund; nu steg antallet af køer, f. eks. i Sønderborg Amt med 3 % fra 1883 til 1887.

Den animalske produktion gik i retning af mejeribrug – først med oprettelse af fællesmejerier, siden andelsmejerier. Af dem fandtes omkring 1900 ca. 115 i hele Nordslesvig med størst koncentration på Als og i Sundeved samt Haderslev østeramt.

Derimod havde kvæghold til opfedning frem for mælkeproduktion størst betydning jo længere man kom vest på, og størst i marskegnene. Her slog intensiveringen sent igennem, først og fremmest fordi den eksisterende (ekstensiv) drift var tilstrækkelig rentabel: »Først efter århundredskiftet og landbrugskrisens ophør begyndte man i de vestlige egne, under indtryk af de nu eksisterende gode oksekødspriser, at udvide kvægbestanden i betydelig målestok«.

Kvægtællinger fra Vestkystegnens sogne viser imidlertid nærmest det modsatte: en betydelig stigning i kvæghold allerede fra 1880'erne. F. eks. for Rømøvs vedkommende med ca. 24 % i perioden 1883–1900 og for de tilgrænsende marsksogne nogenlunde tilsvarende.

I Nordslesvigs nationalkamp blev jorden på danske hænder et centralt forhold, og fra omkring 1890 helt afgørende for den danske bevægelses fremtid. Nu gik gårdsalget efter sindelag frem for højeste pris. Støttegrundlaget var de store og mange små nationale foreninger, hvis opgave var politisk organisering og formidling af dansk kultur.

Forfatteren konkluderer, at undersøgelsen af den nationale udvikling ikke har bekræftet Japsens hypotese om bøndernes »borgerliggørelse« som den primære drivkraft i væksten af den danske bevægelse. At der ikke generelt var kronologisk sammenhæng så landbrugets intensivering kom før fremgangen i den danske bevægelse: »Der var altså ikke nogen generel sammenhæng mellem udviklingen hen i mod en mere intensiv drift i landbruget og den danske bevægelses udvikling«.

Ud fra centrale sider af landbruget og nationalitetsskampen i Nordslesvig er på baggrund af dybtgående analyse fremlagt en række historiske nytolkninger for perioden 1880–1914.

Dele af fremstillingen, der bygger på statistisk malteriale – navnlig om landbruget – virker i analysen og fremstillingen til tider ret »mekanisk«. Der savnes ofte reflektioner over mere almenlydige forhold som de sociale og kulturgeografiske forudsætninger, men også de kulturtraditionsbærende – f. eks. vestegnens økonomiske og økologiske tilpasning i forbindelse med århundreders gamle stuedrift.

Bogen er imidlertid et godt supplement til belysning af de nationale og erhvervs-mæssige forhold og kan anbefales til såvel lærd som lægmand. Til bogens ros tjener de mange udmærkede billeder. De bevirker i høj grad at læseren kommer tættere på den nordslesvigske landbobefolkning – de mennesker historien trods alt drejer sig om.

Gunnar Solvang.

Teglværker ved Flensborg Fjord.

100 år i billeder

Det Sønderjyske Teglværksprojekt 1984. I kommission hos Teaterforlaget DRAMA, Gråsten. 101 s. ill. ISBN 87-7419-350-3. Kr. 110.

Bogen er en del af det, som hedder »Det Sønderjyske Teglværksprojekt«, et projekt som består i en indsamling af materiale om teglværkerne og ikke mindst teglværksarbejdernes liv samt en omfattende og intensiv formidling af resultaterne gennem udstillinger, radio- og fjernsynsprogrammer, foredrag, undervisningsmateriale til skoler og ikke mindst et egnsspil.

Bogen er altså kun en del af formidlingen, og især en præsentation af mange af de indsamlede fotografier, ordnet i »produktionsorden« og indenfor denne kronologisk: lergravning, transport, æltning, formning, tørring, brænding.

Derefter tager man fat på arbejdsforholdene, arbejderboligerne, mesterboligerne og teglværksejerboligen. Sidstnævnte har gennemløbet en udvikling fra at være stuehuset til den gård, som drev teglværk ved siden af landbruget over villaen til »slottet«. Også arbejderne har fået bedre forhold i løbet af de 100 år – men der er blevet færre af dem, for der er blevet færre teglværker og mere mekanik end der var for 100 år siden. 1880–1890 var der i det område, bogen behandler, nemlig Broagerland og strandene langs Nybøl Nor, 39 teglværker. I dag er der kun ti i fortsat drift.

Bogen er en god oversigt over emnet, og behørigt forsynet med ordliste, litteratur, billedfortegnelse og kildehenvisninger i øvrigt, og bag den står, fagligt, Museet på Sønderborg Slot og Institut for Folkemindvidenskab ved Københavns Uніверситет. Økonomisk har også SID og Sønderjyllands amt været med.

George Nellemann.

Kjeld Kayser: Københavnerbindingsværk
320 s. 260 illustrationer. Udgivet af Nationalmuseet 1985. Kr. 225,-.
ISBN 87-480-0496-0.

De, der i 1960'erne oplevede arkitekt Kayser opmåle 1700-talshuse i det indre København op, kunne ikke være i tvivl om at stå over for en fagmand af sjælden ildhu og dygtighed. Med stige, lange stænger, vandslange, snore, søm og tommestok har Kayser således i tidens løb opmålt utallige bygninger. Fik man lejlighed til at drøfte hustyper, tømmerkonstruktioner osv. med ham, blev man hurtigt klar over, at her var en fornem kender af dansk bindingsværk – hjemme i hele bestanden af bevarede bindingsværksbygninger og fortrolig med de mindste detaljer.

Det er mere end noget andet Kaysers arbejde i feltet og den dermed erhvervede viden, der danner grundlag for den bog om bindingsværk, som nu er udsendt at Natio-

nalmuseet. Indtrykket af detaljekendskab bekræftes til fulde, men på ét punkt lover titlen dog mere, end publikationen kan holde. Københavnerbindingsværket er nemlig tidsmæssigt begrænset til perioden mellem de to storbrande i 1728 og 1795 og topografisk til den del af København, som ligger på Sjællandssiden. At gå længere tilbage end 1728 er vanskeligt, da de to brande udslettede størstedelen af såvel de materielle som de arkivalske kilder. Men ved at udelade Christianshavn, der dog også rummer bindingsværk fra 1700-tallet, er bogen disponeret med nogen inkonsekvens. Sandt at sige medtager den også nogle bindingsværksbygninger, som er opført før branden i 1728.

Kayser beskriver omhyggeligt, hvorledes bindingsværkshuse blev opført. Herefter omtales datidens værktøj, og endelig gennemgås husets forskellige bestanddele: facade, stolpeværk, vinduer, døre, porte, gavlkviste, udhæng, bagsider, gavle, og trappehuse samt svaler. Beskrivelsen rummer et mylder af detaljer, og man fornemmer, at forfatteren har villet have alt det med, hans kenderblik gennem årene har afsløret. Her er meget stof, men det kan være svært at finde frem til det, man måtte søge, og det er ikke lige til at danne sig et overblik. En mere pædagogisk disposition og en bedre billedplacering havde lettet arbejdet for læseren.

Efter en kort sammenfatning når man frem til bogens hovedafsnit: oversigten over det i 1960'erne bevarede, synlige bindingsværk fra perioden mellem de to brande. Denne vejviser er ordnet efter byens ti gamle kvarterer. Hvert afsnit indledes af et kort, hvor de bevarede bindingsværksbygninger er plottet ind – ialt 190 efter anmelderens optælling. Det er interessant at konstatere den store koncentration i f. eks. Købmager kvarter (50) og den meget beskedne repræsentation i Nørre kvarter (2). Vejviseren giver bestemt appetit til en byvandring, men den rejser unægtelig også spørgsmål af metodisk karakter. Er skævheden udtryk for tilstanden i 1700-tallet – og i bekræftende fald – hvad er da årsagen? eller skyldes den brande og saneringer i de efterfølgende år? Det anføres, at det bevarede brandtaksations- og vurderingsmateriale i arkiverne har væ-

ret anvendt, og der citeres også tal vedrørende antallet af nyopførte bygninger i henholdsvis grundmur og bindingsværk fra perioden umiddelbart efter den første storbrand i 1728. Det har været interessant at følge udviklingen op gennem 1700-tallet, bl. a. for at vurdere i hvilket omfang, bindingsværket prægede det københavnske bybillede. Her kunne ældre – til dels samtidige – billeder med held have været inddraget. En undersøgelse af Gammel Mønt – Møntergade for et par år siden har givet bemærkelsesværdige resultater, som gerne kunne have været kommenteret.

Man efterlyser også en diskussion af, hvorvidt de efter branden 1728 opførte bindingsværkshuse typologisk adskilte sig fra de tidligere. Efter 1728-branden indvandrede talrige tyske tømmersvende, som i disse år kom til at udgøre en tredjedel af den samlede styrke i byen. Fik dette nogen indflydelse på byggeriets udformning? Hvorledes forholdt det københavnske bindingsværk sig iøvrigt til købstædernes? Er der noget særligt karakteristisk ved københavnerbindingsværk?

Spørgsmål af den her stillede art har utvivlsomt interesseret forfatteren, og oplysninger herom kan da også findes hist og her. Forfatteren har imidlertid ikke set det som sin opgave at analysere periodens samlede bindingsværksbyggeri, men snarere at udarbejde en vejviser til bestanden i dag og ud fra den at give en oversigt indeholdende alle de mange konstruktionsmæssige oplysninger, han med så stort held har været i stand til at aftvinge sit materiale. Som sådan er bogen særdeles værdifuld, og den vil ikke mindst ud fra et antikvarisk synspunkt få stor betydning fremover.

John Erichsen.

Dansk håndværk

Redaktion ved Henning Dehn-Nielsen. Udgivet af Samvirkende Danske Turistforeninger. Turistårbogen 1985. 96 s. ill. ISBN 87-87928-12-4 & ISSN 0564-5034.

Man er altid spændt på hvad Turistårbogen har besluttet at bringe. Ofte er det kulturhistoriske emner. Enhver der har fulgt med i denne serie kan forsikre sig om at samar-

bejdet mellem Samvirkende Danske Turistforeninger og kulturhistorikerne altid har været godt. Og denne gang har man valgt emnet håndværk i Danmark.

Under redaktion og med bidrag af Henning Dehn-Nielsen når man sandelig vidt omkring: man begynder med tiden fra for ca. 240.000 år siden og når op til Efg og til en erhvervsøkonomisk redegørelse ved indgangen til 1985. Altsammen på 96 sider.

Udover redaktøren bidrager syv forfattere: fire museums- og arkivfolk, en arkitekt og en erhvervsøkonom. Fælles for dem er at de mestrer at skrive kort om det som de hver for sig kunne skrive vidt og bredt om i store afhandlinger, artikler og bøger. Hvad flere af dem også allerede har gjort.

Det er blevet en glimrende, appetitvækkende introduktion til dansk håndværks historie med mange illustrationer, heriblandt en række fremragende fint gengivet i farver.

Efter tre gode historiske oversigter træder George Nellemann ud i dagliglivet »for at se på hvilke håndværk vi har kontakt med – til hverdag, i årets løb eller gennem livet«. Af de ca. 65 egentlige håndværk der er opregnet i telefonselekskabernes fagbøger redegør Nellemann for de 32 – og dermed »synes jeg at causeriet er forsvarligt underbygget – så meget mere som nogle af fagbetegnelserne i virkeligheden dækker over de samme fag.« Det er kulturhistorisk kleinkunst at kunne gøre dette på 14 (små) sider (med illustrationer).

Og Nellemanns bidrag er karakteristisk for hele bogen, som viser noget om at de sande specialister også kan træde ud i dagligdagen og fortælle folk – kort og præcist – hvad de ved noget om. Det er også et håndværk.

Iørn Piø.

Svend Aage Andersen:

»Salt og brød gør kinden rød«

Arbejderliv i Århus 1870–1940. Universitetsforlaget i Århus 1985. 224 s. incl. noter og engelsk summary. Illustreret. Udgivet af Århus byhistoriske udvalg. Pris kr. 145,15. ISBN 87-504-0517-9.

Som undertitlen viser, handler denne bog om arbejderklassens hverdagsliv i en be-

stemt by i Danmark, nemlig Århus og i en afgrænset periode 1870–1940. Begyndelsestidspunktet 1870 er antagelig valgt, fordi det falder sammen med industrialiseringens begyndelse og en voldsom indflytning til Århus af arbejdssøgende, fortrinsvis fra det nærmeste østjyske område. Afslutningsåret 1940 er vel valgt som mellemkrigstidens afslutning, men føles lidt umotiveret. Enten burde det have været 1950, eller måske endnu bedre 1920, dvs. inden Socialdemokratiets politiske dominans slog igennem. Fremstillingens hovedvægt ligger i hvert fald klart før 1. verdenskrig.

»Salt og brød gør kinden rød« er ikke det første, litteraturhistorikeren Svend Aage Andersen har fået udgivet om arbejderkultur. I 1982 publicerede Institut for litteraturhistorie ved Århus Universitet hans besvarelse af en prisopgave: »Grundtræk af dansk arbejderkultur og arbejds litteratur i perioden 1870 til 1930«, som Århus Universitet udskrev i 1977. Værket er i to bind og har titlen: »Dansk arbejderkultur«.

Siden har Svend Aage Andersen skrevet flere artikler om samme emne, så han er ingen novice indenfor arbejderkulturforskningen, snarere tværtimod. »Salt og brød« er en forkortet og let bearbejdet udgave af den licentiatafhandling, som blev det synlige resultat af det kandidatstipendium, Svend Aage Andersen fra 1980–82 oppebar ved Institut for litteraturhistorie ved Århus Universitet.

Det byhistoriske udvalg i Århus fortjener forøvrigt ros for denne udgivelse, som ligger så smukt i forlængelse af udvalgets udgivervirksomhed, specielt den tidligere socialdemokratiske borgmester Bernhardt Jensens bøger, samt erindringer af og om andre fremtrædende socialdemokrater fra Århus som f. eks. Hans Hedtoft, H. C. Hansen og Hans Rishøj, hvis erindringer der da også trækkes på her.

S. Aa. A. har altid været tværfagligt orienteret i sine arbejderkulturstudier. Det ses f. eks. tydeligt i den artikel om problemer og indfaldsvinkler i studiet af arbejderkultur, som han skrev i den tema-årbog om arbejderkultur, som Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie udsendte i 1981.

Også »Salt og brød« er tværfagligt inspireret. Det ses såvel i hele den måde, bogen er disponeret på som i de kildegrupper, der er trukket på. S. Aa. A. har ønsket at anlægge et helhedsperspektiv på arbejderkulturen, dvs. at han har forsøgt at få så meget som muligt med af arbejdernes almindelige hverdagsliv. Han benytter sig her af den snart klassiske opdeling i livet på arbejdspladsen, i familien og i fritiden.

Arbejderbevægelsens betydning kommer mest frem i forbindelse med Sv. Aa. A.'s opdeling af arbejderklassen i forskellige familietyper, hvor den politiserende arbejderfamilie netop er udtryk for, hvad den fagligt og politisk engagerede arbejder betød for bevægelsen og bevægelsen betød for ham/hende.

Også i kildevalget mærkes det tværfaglige. Erindringer og interviews er flittigt anvendt, forståeligt ud fra ønsket om at anskue arbejderkulturen fra den enkelte »menige« arbejder, fra arbejderkonens og fra arbejderbørnenes perspektiv. Sv. Aa. A. har som litteraturhistoriker selvfølgelig også anvendt skønlitterære tekster; men faktisk i meget beskedent omfang. Egentlig drejer det sig vel kun om Harry Søibergs erindringsromanværk: »En kvindes kamp« (1938), »En børneflok vokser op« (1949) og »Paa Vej mod Tiden« (1952), som har sit tydelige udspring i Søibergs barndomsår i 90'erne i Sjællandsgade i Århus. Dette er ikke så mærkeligt, da »Salt og brød«, eller rettere den bagvedliggende licentiatafhandling, så vidt jeg har forstået, udspringer af en slags lokalundersøgelse af Sjællandsgade netop inspireret af Søibergs bøger.

Anvendelsen af kvantitativt, statistisk materiale er derimod efter min mening mindre overbevisende. Oplysninger om mangel på badeværelse og vandskyllende toiletter i størstedelen af arbejderboligerne i 30'erne siger kun noget om arbejderklassens boligstandard, hvis alle dengang havde haft sådanne faciliteter; men det var jo ingenlunde tilfældet. Først i 50'erne begyndte den slags moderniteter at dukke op hos andre end hos den velhavende overklasse, når der da ikke var tale om nyopførte huse.

Også brugen af folketællingsmaterialet

fra 1901 med henblik på en fastlæggelse af familie- og husstandsstruktur i arbejderklassen i Sjællandsgade virker problematisk. F. eks. viser tabellen s. 95, at tregenerationsfamilier ikke forekommer, men i teksten oplyses det, at fire ægtepar havde en af ægtefællernes forældre boende. Det forekommer også mærkeligt, at familier med logerende anbringes i kategorien »udvidede familier«, hvis den logerende da ikke var i slægt med lejlighedens indehavere, f. eks. en nyindflyttet ugift bror eller søster fra landet, som boede der midlertidigt. I det hele taget skal man passe på med de logerende i folketællingerne. Hvis de »passer sammen« med lejlighedens indehaver i alder og køn, kan det ofte dreje sig om et ugift samboende par, evt. en enke og hendes »ven«, eller en kone, som nu bor sammen med en anden end sin ægtemand, fordi denne af forskellige årsager er forduftet. Det ringe antal formelle skilsmisser skal også sammenholdes med disse ganske hyppige eksempler på »rømning«, som de facto var lig med skilsmisse.

Folketællingen for Sjællandsgade viser også, at ca. 10 % af alle husstandene bestod af en ugift moder med børn. Når man samtidig tager de førnævnte ugifte samboende og alle dem, som giftede sig fordi »det var gået galt«, i betragtning, giver det et noget andet billede af seksualitet og samlivsforhold end det, som Sv. Aa. A. senere i bogen tegner, hvor han, antagelig under indtryk af interviews og erindringsmateriale, står overdrevet megen vagt om arbejderfamiliens gode navn og rygte. Tænk blot på Herdal og Tove Ditlevsen, som ganske vist var københavnere, men alligevel!

I bogen er der et stort afsnit om børn og børns arbejde. Det er helt naturligt, hvor fremstillingen for brede afsnits vedkommende bygger på interviews og andet erindringsstof. Drengene var oftest mælkedrenge, bydrengene, avisbude etc. Pigerne hjalp oftest til i huset eller løb ærinder for butiksindehavere etc. Decideret fabriksarbejde el. lign. omtales ikke meget. Man kan mærke, at fabriksloven af 1873 havde haft en vis virkning, idet den jo forbød børn under 10 år (i 1901 ændret til 12 år) at

arbejde sådanne steder. Arbejdet som bydreng kunne også være strengt, selvom det var tilladt. Pakkerne var ofte alt for tunge, men børnenes indtjening kunne være særdeles nødvendig i en svag familiekøkonomi, f. eks. hvor faderen drak.

Svend Aa. A. er opmærksom på, at arbejderkulturen ikke kunne/kan opfattes som en enhedskultur. I slutningen af forrige århundrede stødte særdeles forskelligartede delkulturer sammen i arbejderkulturen.

Nogle af de mest markante var laugs-håndværkerne, som på en vis måde slet ikke følte sig som arbejdere men som håndværkere. På den anden side var disse faglærte håndværkere ofte de mest aktive i faglig og politisk henseende. Mens laugs-håndværkerkulturen var en livsform med rod i byen, havde de mange indflyttere dybe rødder i den gamle almuekultur. De var børn af landarbejdere, husmænd, ja også gårdfolk, som i mangt og meget stod fremmede overfor bykulturens forskellige afskygninger. Det var ikke let af forene disse modsætninger, i hvert fald i 1. generation. Den kollektive følelse blev f. eks. fremmet af arbejdspladsens størrelse, produktionsmåden og arbejdsdisciplinen etc.

Det er lykkedes Sv. Aa. A. at komme godt rundt om sit emne. Selvom bogen er en lokalundersøgelse, får man en fornemmelse af, at den dækker meget mere, og det er fordi den behandler vigtige aspekter og temaer bredt og generelt. Sv. Aa. A.s store belæsthed giver ham mulighed for at sætte det lokale ind i en større sammenhæng. »Salt og brød« er ikke blevet en elendighedsbeskrivelse; den er heller ikke blevet en lovprisning af arbejderbevægelsens gode gerninger, selvom man heldigvis også kan mærke »vækkelsesånden« hos de unge D. S. U.'ere i 20'erne og 30'erne. »Salt og brød« er et ærligt forsøg på at give et nuanceret billede af, hvor forskelligartet århusianske arbejderfamilier kunne have det for 75 år siden.

Poul Balle-Petersen.

Det er Danmark. Dansk Folkemuseum 1885-1985

Redaktion: Inge Mejer Antonsen, Bodil Bundgaard Rasmussen, Holger Rasmussen og Ib Varnild. Nationalmuseet, Brede 1985. 76 s. ill. ISBN 87-480-0563-0. Kr. 35.

De er dygtige i Brede. De udstillinger de laver er ikke blot fremragende formidling, men også mediebegivenheder. Og sandelig med rette. I 1985 markerede Dansk Folkemuseum – Nationalmuseets 3. afdeling – sit 100 års jubilæum med udstillingen »Det er Danmark«, hvor man viste »lidt af den mangfoldighed af ting, der er indsamlet til museet i løbet af perioden. De er hentet fra vore magasiner og viser det baggrundsmateriale, der måske sjældent eller aldrig kommer på udstilling, men som er basis for fyldigt at kunne dokumentere kulturtilstanden til skiftende tider.«

Sådan skriver Holger Rasmussen i forordet til denne bog, der ledsagede udstillingen.

Selve bogen indledes med en redegørelse for »Dansk Folkemuseum gennem 100 år« skrevet af Holger Rasmussen, mens han stadig var overinspektør. Det må være en af hans sidste officielle handlinger for den institution han har ledet i så mange år. Måske er det forståeligt, at han nu er blevet træt af at fortælle museumshistorie. Dennes gang er det såmænd blevet til »En citatmosaik«.

Bogen afsluttes med udstillingsarkitekten Kjeld Kaysers redegørelse for, hvordan udstillingen var opbygget. Nyttigt, også her bagefter at repetere den fine og originale udstilling.

George Nellemann er imidlertid bogens egentlige forfatter. Han har skrevet langt det meste af den. Han kalder sit bidrag for »Danmark i 100 år«. Ved at tilføje undertitlen »– en ukultiveret oversigt« har han taget brodden af den kritik som nærsynede læsere måske kunne komme med.

Bidraget skal imidlertid læses for det det er: et exposé hvor der hverken skal »skrives museumshistorie eller politisk historie«.

Det er et meget veloplagt bidrag illustreret med mangfoldige kort, diagrammer, fotografier og tegninger. Man kunne frygte at

Nellemann ville forfalde til at remse op – år for år – hvad der har præget vor hverdag i de sidste 100 år, men det gør han ikke. Det er blevet en løbende og letlæst oversigt, som iøvrigt ikke er ganske blottet for forfatterens egne holdninger. Og det er kun godt. Det er blandt andet derfor bidraget er så veloplagt.

Folkeskoler, gymnasier og højskoler bør være opmærksomme på denne bog. På grund af Nellemanns oversigt. Det er den bedste i sin art jeg kender.

lørn Piø.

Eske Wohlfahrt: Fiskerne og byen Bagenkop – et fiskerleje gennem 100 år.

Fiskeri- og Søfartsmuseets maritime skrifter nr. 7. Esbjerg, uden årstal, 72 s. Kr. 70. ISBN 87-87453-15-0.

Forfatteren deltog i et sommertogt for Fiskeri- og søfartsmuseet i Esbjerg, hvor emnet var drivvodsfiskeriet i de sydlige farvande. Midt i et forstemmende indtryk af tilbagegang i fiskeriet viste Bagenkop sig som en oase af liv og foretagsomhed. På denne baggrund måtte man stille spørgsmålene: »Hvorfor var Bagenkop så aktivt og levende et sted? Hvad var forudsætningen for dette fiskeri?« Det var hvad Eske Wohlfahrt gjorde. Og for at besvare disse spørgsmål udførte han sammen med sin daværende studiekammerat Thomas Højrup feltarbejde i Bagenkop fra august til oktober 1975 og fra oktober 1976 til januar 1977.

Bogen beskriver fiskeriets udvikling i Bagenkop fra ca. 1900 til i dag. Den fremtræder umiddelbart som en letlæselig beskrivelse af denne udvikling. Men den er samtidig et velgørende forsøg på at forklare og påvise sammenhænge i udviklingen. Bogen består af tre hovedafsnit. Det første behandler fiskeriet omkring år 1900, det andet fiskeriets udvikling 1900-1945 og det tredje fiskeriet fra anden verdenskrig til i dag. I hvert af de tre afsnit sættes økologiske, teknologiske, sociale, kulturelle og markedsmæssige forudsætninger i forhold til hinanden, og implikationerne af ændringer på hvert af disse undersøges i forhold til helheden.

Storebæltsegnene har fra gammel tid

været et af de områder, hvor der blev drevet fiskeri som hovederhverv. Dette var baseret på forekomsten af høstsild og nærheden til det tyske marked. Bagenkops placering ved Langelands sydspids var i særlig grad fordelagtig, da den tillod, at fiskerne selv lejlighedsvis kunne sejle fisken til Kiel.

Omkring århundredskiftet var drivgarnsfiskeriet efter Storebælts høstsild stadig hovedfiskeriet. Man anvendte de store såkaldte bæltsbåde, som ejedes af bådlag på 3-4 medlemmer. Disse både anvendtes kun effektivt i sildefiskeriet, men kunne også gøre nytte ved fragtsøjlad om sommeren. Herudover suppleredes indtægten ved jollefiskeri med torskekroge og rødspættegarn forår og sommer samt ved dyrkning af små jordlodder, jagt m. m.

Som i det øvrige land motoriseredes fiskerflåden i Bagenkop i tiden op mod 1. verdenskrig. Men det var ikke bæltsbådene til sildefiskeri, der fik motor, det var de mindre, privatejede joller til torske- og rødspættefiskeri, som man dernæst også tog i brug til sildefiskeri. Desuden åbnede motoriseringen mulighed for at bruge skovlvod og siden trawl. Fiskeriets sæsonpræg blev derved udjævnet og bæltsbådene fandt i stedet større anvendelse til fragtsøjlad. Kun undtagelsesvis installerede man motor i bæltsbådene, da man mente, at de var for store til de motorer, man rådede over.

Det kunne have været interessant at sammenligne med forholdene i Nordsjælland, hvor man netop lagde motorer i de store sildebåde, hvor skovlvodsfiskeriet ikke vandt tilsvarende indpas, og hvor sæsonpræget i fiskeriet blev fastholdt af den udbredte fragtsøjlad med kartofler til København. Hvis man sammenlignede med specielt Gilleleje, ville man kunne iagttage en udvikling som i lang tid var næsten modsat Bagenkops. Dette gælder også på det sociale område, hvor både Gilleleje og Bagenkop i udgangspunktet var sluttede fiskersamfund defineret i opposition til bønderne. Men hvor Bagenkopperne har videreført denne situation til i dag, har de gamle fiskerfamilier i Gilleleje i vid udstrækning forladt fiskeriet.

I udviklingen af Bagenkops fiskeri frem til vore dage er trawlfiskeri blevet absolut

dominerende. Med et aktivt og opsøgende redskab som trawlen kan man drive fiskeri hele året, såfremt kvoteringerne og is ikke kommer i vejen. Behovet for at leve op til stigende rentabilitetskrav har man også kunnet imødekomme i kraft af dette fiskeris ekspansionsmuligheder. Man har haft mulighed for, og været nødt til, at forøge motorernes trækraft, trawlløns størrelse og de udnyttede farvandsområder.

Trawlfiskeriet har også nødvendiggjort et anderledes grundigt kendskab til bundforholdene i farvandene. Her har økolog, som bagenkopperne var hurtige til at indføre først i 50'erne, været til uvurderlig hjælp. De har muliggjort en maximal ekspansion i udnyttelsen af de lokale farvande. Grænsen for de lokale ressourcers bærekraft er dog nået. Derfor må mange trawlere fiske i andre farvande en del af året.

Som indledningsvis antydet beskæftiger bogen sig også med dette fiskersamfunds sociale og kulturelle sider. Bogen beskriver bl. a. nogle mekanismer i de unge fiskeres etableringsfase. Når en ung fisker er blevet dygtig nok til at få hyre som bedstemand, vil han om muligt søge hyre hos en anden ung fisker, som har investeret i en kutter. Denne vil nemlig være nødt til at fiske intensivt for at klare afdragene de første år, og bedstemanden vil derfor kunne tjene mest muligt, da han aflønnes med en fjerdepart i fangsten. Når skipperen efter nogle år kan begynde at slappe lidt af, fiske lidt mere i de lokale farvande og tilbringe mere tid sammen med familien, så bliver det bedstemandens tur til at investere i en kutter.

Eske Wohlfahrt pointerer bagenkopperfiskernes tilknytning til deres eget samfund, som en væsentlig faktor i forklaringen af fiskeriets udvikling. Bagenkopfiskerne er ikke bare et antal fiskere fra en bestemt lokalitet, de er et samfund, et fællesskab, og tilknytningen til dette fællesskab er ikke bare en biting, som er underordnet økonomien. Ønsket om af forblive bagenkopper »betyder at man tilpasser sig de lokale muligheder – at man så vidt overhovedet muligt baserer sin tilværelse på fiskeri i den vestlige Østersø«. (s. 64). Nu er »tilpasning« et lumskt begreb, som ofte har forledt kulturvidenskabsfolk til at objekti-

vere nogle forhold, som om de var resultater af en automatik. Men her er tale om subjektive valg hos individer, der som medlem af et fællesskab har en vilje til denne tilpasning. »Tilpasningen« betyder, at man ikke bevæger sig op over en kutterstørrelse på ca. 20 ton. Større kuttere ville stille sig i vejen for et fiskeri med hovedudgangspunkt i hjemmehavnen.

Desværre er det ikke altid sådan, at resultatet af en tilpasning svarer til hensigten med den. Derfor kunne man tilføje, at det må spille en rolle, at de lokale ressourcer, som man ønsker at tilpasse sig, kun tillader mindre kuttere. Det forhindrer at bagenkopperne på lokalt grundlag kan blive storfiskere. Og det er set før, at afskalingen fra fiskerierhvervet især sker i toppen og i bunden, at storfiskenes børn ikke bliver i fiskeriet, men uddanner sig i land.

Til trods for at der ikke er tale om nogen omfangsrig bog, er der megen information at hente i den. Man kunne komme med den indvending, at det billedmateriale, der skal illustrere fiskemetoderne, er set før. Men det vil også være almindeligt kendt inden for denne branche, at der ikke er meget at vælge imellem, hvis man ikke skal producere disse illustrationer selv. Det ville også have været af interesse, hvis bogen havde oplyst, at forfatteren er museumsinspektør på Limfjordsmuseet i Løgstør, et af vore maritime og fiskerifaglige museer. Og endelig har jeg undret mig over, at Fiskeri- og Søfartsmuseet ofte udelader at anføre udgivelsesår i sine maritime skrifter. Sådanne skrifter er jo ikke af en karakter, der gør produktionsforældelse i forhold til skiftende moder til nogen oplagt fare.

Torben Vestergaard.

Bønder & fiskere

Festskrift til Holger Rasmussen. Redaktion: Birte Friis, Peter Michelsen & Bjarne Stoklund. Folkelivsstudier 9. Nationalmuseet 1985. 250 s. ill. kr. 225,-. ISBN 87-480-0486-3.

Næst studenterhuen synes udgivelsen af festskrifter at være den mest sejlivede af alle akademiske traditioner. Det er da også en smuk skik at hædre veltjente fagfæller med en publikation i anledning af deres

runde fødselsdage, men det er næppe forklaringen på, at denne lidt specielle genre har overlevet helt ind i informationsalderen.

»Bønder & fiskere«, som her skal omtales, er netop et sådant festskrift udgivet i anledning af, at dr. phil. Holger Rasmussen fyldte 70 og forlod sin stilling som leder af Dansk Folkemuseum. Når de tre redaktører har valgt at tematisere festskriftet, var det vel i første omgang for at glæde modtageren, som gennem årene har drevet studier i bønder og fiskeres kulturhistorie. Ved at begrænse emnerne for bidrag har redaktørerne samtidig opnået, at den færdige publikation viser et tilløb til et helhedspræg, som ellers er usædvanligt for festskrifter.

Trods de afstukne rammer er det ikke ganske lykkedes at holde alle 20 forfattere fast på temæet eller at sikre artikler med en samlet styrke til at hæve »Bønder & fiskere« ud af alle festskrift-genrens problemer. Det første bidrags gode, men helt uformidlede fotografier fra Jyllinge i 1960'erne og de afsluttende anekdotiske beretninger om søfolk og hajer ligger længst fra bogens tema. De resterende 18 artikler omfatter essays og studier, som henter deres stof fra det nordligste Norge til Alperne i syd, og fra Færøerne i vest til Ålandsøerne i øst. Bidragene, der er skrevet af etnologer og museumsfolk fra hele Norden, byder på resultater af feltarbejde, arkiv- og genstandsstudier, og de rummer eksempler på en række perspektiver og metodikker, som spænder over store dele af den etnologiske fagtradition.

Man får glimt af lokalsamfund og deres beboere i Hanne Mathiesens behandling af sider af den sociale organisation i et tyrolsk bjergsogn, i Birgit Vorres skildring af det gamle Skovshoved og fiskehandelen i København, og på en måde også i Nanna Hermanssons vel følsomme beretning om sit gensyn med gamle informanter i en færøsk bygd.

Byggeskik og boligindretning præsenteres under forskellige synsvinkler af Gudrun Gormsen, der har set nærmere på udviklingen af nye stuehuse på Randers-egnen ved midten af 1800 årene. Hollænderbøndernes boliger på Amager er emnet for Birte Friis' indlæg, og endelig gør Jóan

Pauli Joensen rede for vigtige ændringer i den færøske boligindretning i nyere tid.

De øvrige bidrag tager alle udgangspunkt i enkelte grupper af genstande eller arbejdsformer. Pløjning og plove er emne for artikler af Bjarne Stoklund og Henrik Vønsild, der henter deres materiale fra Læsø og Bornholm. Med udgangspunkt i indførelsen af forskellige redskaber i landbruget ræsonnerer Svend Nielsen om bondebefolkningens påståede konservatisme. Også Gösta Berg og Peter Michelsen behandler forekomst og herkomst af enkelte kulturprodukter, henholdsvis flyttelige fårefolde og vandingshjul. På basis af materiale fra Nationalmuseets etnologiske undersøgelser etablerer Grith Lerche i sin artikel udbredelseskort over forskellige metoder til fremstilling af malt til brygning. Også det klassiske studiefelt, dragtelementer, er repræsenteret i festskriftet med Hanne Frøsig's behandling af de bondeprægede huenakker, der var en slags varemærke for københavnske ammer og barnepiger sidst i 1800-årene. Undervejs kommer man vidt omkring blandt europæiske guldtrækkere i fjerne århundreder.

Om fiskeri, redskaber og fartøjer handler fire af festskriftets bidrag. N-A. Bringøus har set på ålefiskeriet ved Kivik på den skånske østkyst. Fra Ålandsøerne skriver Nils Storå om nogle fangstredskaber brugt af bønderne i ferskvand, og fra Norge har Knut Kolsrud en artikel, der diskuterer nordlandsbådens typer, deres udbredelse og numeriske fordeling i landsdelen. Med direkte henvisning til et vigtigt tema i Holger Rasmussens disputats skildrer Eske Wohlfart Andersen indførelsen af en ny fartøjstype i fiskeriet på Limfjorden sidst i 1920'erne. »Pennalhuset« kaldtes typen lokalt og den var konstrueret, så den tilgodeså fjordfiskerne, men omgik centralbureaukraternes direktiver. – Bogen afsluttes med et såkaldt »Bidrag til en bibliografi« over fødselarens publicerede arbejder. Den er udarbejdet af Lis Castberg og spænder over perioden fra 1940 til 84. Endelig skal det nævnes, at »Bønder & fiskere« fremtræder i en smuk, klassisk grafisk tilrettelægning. Fødselsdagsgaven er pakket fornømt ind.

Poul H. Moustgaard.

Ole Højrup (udg.), »Søens folk.

Beretninger fra århundredskiftet» 1–8

Bind 1: »Skibsdreng og letmatros«, 230 s.

Bind 2: »Sejlskibsmatros og tømmersmand«,

238 s. – Nationalmuseet 1985.

ISBN 87-480-0559-2. Kr. 348,- pr. bind;

i abonnement kr. 328,- pr. bind.

For få år siden udsendte Nationalmuseet med museumsinspektør Ole Højrup som redaktør en række store, smukt udstyrede og overdådigt illustrerede bøger om livet på vore herregårde. Bøgerne må være faldet i publikums smag, for nu fortsætter Ole Højrup og museet med en tilsvarende serie på 8 bind om livet til søs, som det formede sig i perioden omkring århundredskiftet. De første to bind af dette værk er nu udkommet, og de rummer uddrag af nedskrevne erindringer og dagbøger, der skildrer de første trin i den maritime karriere som skibsdreng, jungmand og matros. I følgende bind vil materialet beskrive liv og arbejde som det tog sig ud for dem, der var nået længere op på rangstigen i både sejlskibe og dampere.

Fortællerne – eller beretterne, som udgiveren så højtideligt kalder dem – kommer fra vidt forskellige miljøer, og de beskriver i det første par bind sørejser og tildragelser fra både den helt lille indenlandske søfart og den store internationale fart på Sydamerika og Australien. Et par beskrivelser stammer fra den barske sejlads på Nordatlanten til Færøerne, Island og Grønland. Det er ofte spændende læsning helt på højde med flere af de maritime klassikere, og læseroplevelsen stimuleres yderligere af de mange gode fotografier gengivet i store formater.

Helt så positive oplevelser får man derimod ikke i udgiverens egne korte bidrag. Hverken de små manchetter i tilknytning til de enkelte afsnit eller billedteksterne virker gennemarbejdede, og undertiden bliver de sært private, når Ole Højrup præsenterer egne erindringer om sin maritime farfar. Et par eksempler: Til et billede af et skibsdæk gennemgår teksten det eneste man ikke kan se på fotografiet, nemlig rigningen. Til et billede af et par mindre, ældre sejlskibe hedder det i teksten bl. a.: »Nu kan man møde nogle af dem igen med unge og ældre af begge køn om bord. De

nyder det at tumle et sejlskib, vandet, vejret, og de ved, at solen kan forsvinde og vinden friske op, således at der er brug for godt gammelt sømandsskab. Det er en næsten svunden verden at genfinde«. Det lyder mere som en tale til søspejdernes standerhejsning end som kulturhistorisk information.

Som leder af NEU, Nationalmuseets etnologiske undersøgelser, har Ole Højrup taget udgangspunkt i det materiale, som fandtes i denne institution. Men, som han skriver i forordet, så har NEU »aldrig haft en indsamling rettet direkte mod søfolk«. Derfor har det været nødvendigt at hente adskillige af de skriftlige beretninger og det meste af illustrationsmaterialet i Handels- & Søfartsmuseet's store arkiv. Det er jo legitimt nok; men hvorfor har man egentlig valgt at udgive et værk om et emne, som ikke har været genstand for en målrettet indsamlingskampagne, når NEU's egne arkiver må formodes at bugne af sådant materiale om andre kulturhistoriske emner?

Bøgerne om skibsdrenge og matroser er flotte og med mange fine skildringer; men hvad vil udgiveren og forlaget med dem og med de efterfølgende 6 bind? Som værket foreløbigt tegner sig, så bliver der tale om et omfattende maritimt biografisk materiale arrangeret i et bibliofilt udstyr til godt to tusinde kroner. Det er lige ved at misklæde de ramsaltede fortællinger om søfolkens sure slid og de ormædte beskøjter, de undertiden måtte døje med som proviant. Fagligt lover de første bind ikke for godt. De udvalgte tekster er af vidt forskellig natur og tilblivelsessituation. De omfatter genrer som erindringer, der er nedskrevet på varierende afstand af begivenhederne, dagbogsnotater og et enkelt interview foretaget af trediemand er også medtaget. De gengives alle som var de kilder af samme art. Hvordan er materialet i øvrigt valgt ud? Det oplyser udgiveren ikke.

Når bortses fra fyldige ordlister med forklaringer på de fleste maritime udtryk, så ledsages sømændenes egne tekster kun af et minimum af kommentarer. Tilløb til analyse og syntese er der heller ikke mange af, end ikke i de yderst korte sammenfatninger, der afslutter hvert bind. Man må håbe eventuelle, etnologisk interes-

serede læsere kan engelsk, for i sammenfatningen til bind 2 henviser Højrup til Knut Weibust's »Deep Sea Sailors«. Denne bog, der er en analyse af den sociale organisation om bord på sejlskibene, bygger pudsigt nok på noget af det samme materiale fra Handels- og Søfartsmuseet, som Højrup har fundet frem. Disse kilder lader sig altså benytte, og forhåbentlig vil de også blive brugt til noget mere i de følgende bind. Først da vil »Søens folk« blive andet og mere end en meget lækker, men temmelig uformidlet fremlæggelse af nogle tilfældigt nedskrevne sømands-memoirer.

Poul H. Moustgaard.

Karen Stougaard Hossy:
Det københavnske Asylselskabs første år
Udsendt 1985 af Det københavnske og Nørrebro Asylselskab. Distribution: Nansengades Antikvariat. Pris kr. 115,-.

Det københavnske Asylselskabs 150 år i 1985 blev markeret med udsendelse af en bemærkelsesværdig bog, skrevet af Karen Stougaard Hossy. Bemærkelsesværdig fordi den vender op og ned på de senere generationers opfattelse af, hvad et asyl er, og bemærkelsesværdig ved at skildre asylsagen som en åndelig og politisk bevægelse ved siden af en social og filantropisk. De flestes billede af asyl er præget af anden halvdel af forrige århundrede og begyndelsen af vort, hvor asyl var sociale institutioner. I de første årtier var de først og fremmest pædagogiske. Gode mænd og kvinder af embedsstand og handelsstand gik sammen om at skaffe midler og huse til asyl, der kunne tage sig af fattige børn i før-skolealderen, give dem gode kår og udviklingsmuligheder – »at stille de fremvoxende Sjæle omtrent paa een Linje« – som en af grundlæggerne udtrykte det.

Mændene bag initiativet var næsten alle politisk aktive i andre sammenhænge også, og karakteristisk er det, at det første asyl, der blev oprettet i 1835, fik navnet »Asylet af 28. maj«. Denne dato var, hvad 5. juni blev for senere generationer. Stænderforordningen er dateret 28. maj 1831. Der er således en klar sammenhæng med stænderforsamlingerne, trykkefrihedssa-

gen, arbejdet henimod en fri forfatning og så grundlæggelse af børneasyl. Den sammenhæng fortøner sig senere i forrige århundrede, da de sociale vilkår og byrder blev så tunge, at det sociale system, der fulgte i den frie forfatnings kølvand, blev det brutaleste i Danmarkshistorien.

Men der var altså en vår i 1830'erne og -40'erne, hvor der blev tænkt store og varme tanker, og hvor nogle af dem endda blev ført ud i livet. Asylerne skulle udvikle børnene, det levende ord skulle lyde der, børnene skulle lege og synge. Og da asylernes fædre ikke var tilfreds med de sange, der var for børn, rettede de henvendelse til Ingemann i Sorø, og det satte ham i gang med det, der skulle blive hans hovedværk: Morgen- og aftensangene for børn. I dag forekommer billedet tilsidst i »Gud ske tak og lov« »vi har kærlighedsasylet fundet« måske at være et lidt anstrengt sindbillede. Men det var faktisk tænkt helt bogstaveligt. Sangen er skrevet til de københavnske børneasyl. Senere, da sangen blev alle danske børns, blev de vers, der direkte handlede om asylerne og om børnene der, udeladt, men tilbage er altså den sidste linje og dermed en mindelse om et bemærkelsesværdigt stykke Danmarks historie.

Karen Stougaard Hossys bog er ret summarisk for de følgende perioders vedkommende, men det skal være hende tilgivet, blot må man håbe, at undersøgelserne vil blive fortsat. At følge institutioner, grundlagt under een periodes forudsætninger op igennem andre, giver et godt indblik i skiftende tiders menneskesyn og samfundsindretning.

Bogen er meget smuk, billedmaterialet glimrende, kun savner jeg henvisninger eller i det mindste en litteraturliste.

Else-Marie Boyhus.

Bente Dahl Hansen:

Betler eller almisselem

Studier i offentlig fattigforsorg i Sjællands stifts landsogne 1708-1802. Landbohistorisk Selskabs studieserie, 1984. Pris kr. 80,-. ISBN 87-7526-038-7.

Fattigdommens historie i Danmark er ikke særlig godt udforsket og slet ikke på det

konkrete plan. Fattigforsorg indgår i de fleste generelle historiske fremstillinger, men i og med at detailundersøgelser mangler, bliver det ofte fattigforsorgslovgivningen, der beskrives, og mindre dens virkninger. Bente Dahl Hansens bog er derfor meget kærkommen, og så er den tilmed god. Den handler om 1700-tallet og om virkningen af det første offentlige fattigvæsen i Danmark. Bogen går frem til 1802 og dermed omfatter den de erfaringer, som forrige århundredes socialreform kom til at bygge på.

Der redegøres omhyggeligt for de lovgivningsmæssige rammer, for opbygningen af det administrative system, men bogen er ikke »kun« en administrationshistorisk fremstilling. Ved at vælge et afgrænset område, Sjælland og Møn, til de overordnede analyser og et lokalområde, Øster og Vester Flakkebjerg herreder og særlig Tjæreby sogn, til detailstudier skabes der nogle »snit« ned igennem datidens samfund, og man kommer så tæt på individet, som kildematerialet tillader. Bogen beskriver således på een gang systemet og afprøver det. Det er en frugtbar metode, som umiddelbart må kunne inspirere til at gå videre i andre egne af Danmark.

Bogen er blevet til som et speciale i historie ved Københavns Universitet. Den udsendes i Landbohistorisk Selskabs studieserie, et glimrende initiativ, der gør det muligt at få vigtige undersøgelser publiceret i et overkommeligt udstyr. Bogen er præget af stor omhu med udførlige noter, kildehenvisninger, litteraturliste, billedliste og register.

Else-Marie Boyhus.

D. H. Wulff: Nøgle til Almanakken

En ledsager til hvert års almanak.

Redaktion: Lilian Noval, Almanakken. Københavns Universitet, Almanakken & Nyt Nordisk Forlag. 1985. 85 s. Kr. 58,50.

ISBN 87-17-05366-8.

Hvert år udkommer den officielle Almanak udgivet af Københavns Universitet. I 1881 udgav adjunkt D. H. Wulff, Aalborg Kate-dralskole, hvad han kaldte »Nøgle til Almanakken«. Den bestod i en kort forklaring til

festernes oprindelse og betydning og til alle dagenes navne.

Wulffs nøjsommelige arbejde var nyttigt, for hvem vidste efterhånden hvem Ruth var – hun står i Almanakken ved den 8. august – og hvorfor hedder den 1. august Peters Fængsel?

Nu har Københavns Universitets kontor for Almanakken og Nyt Nordisk Forlag genudgivet Wulffs nøgle. Lilian Noval fra Almanakken har oversat de gotiske bogstaver og hun har ændret retskrivningen, men intet ændret i teksten.

Det er en fin, lille publikation, som altså stadig er anvendelig fordi Almanakken stadig bruger de gamle navne på dagene, som man brugte i 1881. Og Wulffs indledning indeholder en lang række konkrete oplysninger om skudår, julen, fastelavn, påsken og pinsen og om de fem store jødiske højtider (samt to mindre). Og Wulff har selvfølgelig også et udførligt register.

Det er en god ide at genudgive denne lille klassiker. Den skal nok blive populær.
Lørn Piø.

Svend Nielsen: Go'morgen Karl Baj!

Sang blandt prinser og klunsere på Nørrebro i København, optaget i 1958 af Anders Enevig. Udgivet af Forlaget Kragen, København 1985. 112 s. ill. noder.

ISBN 87-980636-6-9. Pris for bogen alene: kr. 70,-.

(I forbindelse med bogen er udsendt en LP-plade og et kassettebånd med alle originaloptagelserne til sangene i bogen. Kragen DFS [K] 3). Pris for bog + plade eller kassette: kr. 98,-.

Svend Nielsen, der er arkivar ved Dansk Folkemindesamling og specialist i den nyere folkesang i Danmark, har med kærlig og kyndig hånd udgivet en række af Anders Enevigs eneståenede lydoptagelser fra klunsermiljøet på Nørrebro i 1958.

Enevig var dengang politibetjent på det yderste Nørrebro, og hans distrikt dækkede et kæmpemæssigt område. I bogen fortæller han i en samtale med Svend Nielsen, optaget i 1984, hvordan hans interesse for visesangen i klunsermiljøet blev vakt. Der var ikke så megen kontrol med den enkelte politibetjents færden i

dagligdagen, og derfor fik Enevig mulighed for at forfølge mere private interesser! Via besøg i forskellige marskandiserforretninger kom han i kontakt med produkthandleren Alvi på Blytækkervej, hvor en del klunsere afsatte deres varer og i øvrigt ellers holdt til. De havde indrettet et lille klunserhus, hvor de mødtes på forskellige tidspunkter i løbet af dagen og fik en dram, og ellers havde de mulighed for at lave lidt mad, vaske sig og sove dagens rus ud.

Anders Enevig havde i forvejen en vis interesse for de »ukendte« sange, og gennem en henvendelse til Ole Højrup på Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser fik han kontakt med Thorkild Knudsen på Dansk Folkemindesamling. Han blev øjeblikkelig interesseret i et samarbejde med Enevig om at indsamle klunserviserne, og i begyndelsen af oktober 1958 gik Enevig igang med den store, tunge Eltra båndoptager ude i klunserhuset på Blytækkervej. I løbet af lidt over en måned fik han sammenlagt 18 timers meget komprimerede sang- og samtaleoptagelser på bånd. Ti af »prinserne« og 30 klunsere var blevet meddelere. Efter Svend Nielsens vurdering er dette projekt et af de mest afrundede og finest gennemførte indsamlingsprojekter indenfor dansk folkemusikindsamling til dato. Og denne bedømmelse er fuldt ud dækkende.

Tidligere har folkemusikindsamlingen været koncentreret om landsbymiljøet og var for det meste af retrospektiv karakter – aktiverede erindringer om udvalgte dele af tidligere tiders repertoire. Men her afspejler Enevig den levende sangtradition i en naturlig brugssituation. Han er deltagende observatør med åben mikrofon. Hertil kommer, at denne indsamling i lige så høj grad er centreret om miljøet som om de enkelte sange, og endelig er der på grund af Enevigs udførlige dagbogsnotater, hans eget dokumentariske fotografiske materiale og de præcise personaloplysninger (den veltrænede politimand fornægter sig ikke!) tale om den mest veldokumenterede folkemusikundersøgelse, vi kender herhjemme.

Svend Nielsen har i viseudvalget (23 sange) og i den ledsagende bog med kommenterede tekster og melodinedskrifter koncentreret sig om 5 (af de lidt over

40) sangere, som i særlig grad har en personlig syngemåde og desuden et mere sammenhængende repertoire. Hertil kommer udvælgelsen ud fra den lydtekniske kvalitet, som i Jens Bagers bearbejdnings står med stor klarhed og autencitet.

Desværre var økonomien dengang af en sådan art, at der skulle spares på båndene. Derfor slukkede Enevig for det meste sin båndoptager, så snart selve sangen var »i kassen«, så tilhørernes bifald og kommentarer sjældent blev medtaget.

På B-sidens nr. 11 – *Nede i dalen en lille hytte lå* – hører vi imidlertid en del klunsere syngende med, og også deres latter over den sjofle vise – en omsyngning af den meget udbredte skillingsvise, som Julius Strandberg udsendte i slutningen af forrige århundrede.

I det hele taget er klunserviserne præget af respektløshed og ironi – men også af ægte følsomhed overfor livets grundlæggende behov – således f. eks. i *Se du lille fugl ved min rude*, sunget af Amerikaner Karl, der lærte visen en søndag i sin celle på Vridsløse Statsfængsel. Omkvædet lyder:

Frihed, ja det er min drøm,
Oh, lad mig drømme ud!
Lad fængslets porte åben stå,
Så at jeg min frihed kan få!

Amerikaner Karls medfange havde 6 måneder tilbage af straffen og han selv 24. – »Så sagde jeg til ham: 'jeg kan nok lære den på de seks måneder, du har tilbage', sagde jeg til ham. – 'Ja, men jeg skal nok synges den for dig, Karl'. Siger han så.«

I Enevigs dagbogsnotat fra den 3. januar 1959 står der:

Amerikaner Karl er ikke mere! Han havde en smuk død på en varm røgkanal i en kælder, lænet op mod et skråtstillet skraldespandelæg med ryggen mod den lune mur i varmekælderen . . .

Han ville have frydet sig i levende live, hvis han havde vidst, at han også døde med begge hænder begravet i bukselommerne, og at der rundt om ham stod 3 halve flasker kogesprit.

Det er Svend Nielsen store fortjeneste, at han har udvalgt og redigeret denne samling af viser fra et hidtil uudforsket miljø og sat dem i en forskningshistorisk og traditionsvidenskabelig klar sammenhæng. Men

det er Anders Enevig, der gjorde det grundlæggende, systematiske og indfølelsesind-samlingsarbejde i et miljø, hvor akademisk uddannede forskere ikke plejede at færdes.

Enevig og Nielsen har her demonstreret, at »folkevise« kan være andet og mere end litterære tekster fra en fjern fortid. De kan – som her – være levende vidnesbyrd om et miljøes holdninger og normer, forventninger og nederlag og håb om et bedre liv på trods af den trøstsløse situation.

Anders Enevig kom sidenhen til at beskæftige sig indgående med bl. a. »de rejssende« og med cirkusfolket. Det må i dag beklages dybt, at der ikke på rette tidspunkt blev tilvejebragt mulighed for hans mere permanente tilknytning til f. eks. Dansk Folkemindesamling som folkemindesamlers i nutidsmiljøer.

I det hele taget findes der landet over særdeles kompetente »amatør« kulturhistorikere og folkemindesamlere, som hver på deres felter ofte besidder større sagskundskab end de bredere uddannede akademikere. En gensidig vekselvirkning mellem disse to forskergrupper, herunder et mere institutionaliseret samarbejde – skulle være muligt, og den generelle kulturhistoriske forskningspolitik burde i lige så høj grad inddrage disse kapaciteter. Den foreliggende publikation demonstrerer et lykkeligt resultat af et sådant samarbejde mellem fagfolkloristen og den sagkyndige »amatør« kulturhistoriker.

Karsten Biering.

Jens Henrik Koudal:

To sangere fra den jydsk hede

Efter optegnelser i Dansk Folkemindesamling af Evald Tang Kristensen 1874. Foreningen Danmarks Folkeminders Dokumentationsserie, Bd. 3. Forlaget Folkeminder. København 1984. 132 s. Kr. 140,-. ISBN 87-87897-66-0.

Dokumentationsseriens små men meget indholdsrigtige bøger har på bagsiden en programformulering: serien vil (kort fortalt) fremlægge primært kildemateriale fra arkiverne, dokumentere brugen af folkekulturens traditioner, undersøge kildernes veje og vise, hvordan fortiden er en del af

nutiden. Måske er det ikke tilfældigt, at der ved dette tredje bind er tilføjet: sætte kildematerialet ind i en større sammenhæng. Uden på nogen måde at forklejne de to første bind er det næppe for meget sagt, at Koudals bog i højere grad viser ud over den solide, historisk relaterede stoffremlæggelse og også indeholder en række vigtige metodiske perspektiver. Det betyder dog ikke, at dokumentationen ikke er fuldt ud tilgodeset.

Koudal har hentet sit stof fra Evald Tang Kristensens indsamlinger 1874 i Kølvrå, omtrent midt mellem Herring og Viborg. Her levede to forarmede husmænd, Jens Mikkelsen og Niels Albretsen, og hos dem fik Kristensen ved to besøg en smuk høst af i alt 34 visetekster og 23 melodier. Præsentationen af de to sangere og omstændighederne ved indsamlingerne kommer først i Koudals bog, derefter viserne selv. Det er et omhyggeligt og helt igennem kapabelt udgiverarbejde, og de efterfølgende kommentarer til de enkelte visetekster og melodier er af forbilledlig grundighed.

Koudal har arbejdet ud fra Kristensens førsteoptegnelser og renskrifter og kan således præsentere en »renset« version af melodierne. (Den rystende historie om hvordan melodiredaktørerne Chr. Barnekow og Cederfeldt Simonsen »forbedrede« melodierne, før de kom i trykken, får vi ikke her, men den står i Koudals større artikel om samme emne i *Musik og Forskning*, Københavns Universitet 1984, hvor mange af de heromtalte forhold er uddybet). I en 26 sider lang efterskrift: *To jyske husmænd og deres sang* fremlægger Koudal imidlertid de vigtigste resultater af sine undersøgelser, og her finder vi – foruden tankevækkende primært materiale – bud på en tidsvarende tilgang til emnet.

Overordnet er det formålet (det siges allerede i forordet) at »overskride det tilbageværende synspunkt i brugen af sidste århundredes materiale – middelaldermyten ...«, og i stedet bruge det i relation til dets *samtidshistorie*, »som kilde til den brede befolkningskultur i 1700- og 1800-tallet og som underlag for en kritisk brug af folke-musikken i dag«. Dette åbner op for frugtbare perspektiver. I sin karakteristik af Kristensen som folkeviseindsamler knytter

Koudal an til den fornyede interesse for den store folkemindesamler, der i de senere år er skudt frem ikke blot inden for folkloristik, men også i historie, litteraturhistorie m. v. Det er vel at mærke ikke den ensidige dyrkelse af Kristensen som guru, men en nuanceret og nøgtern vurdering af hans værk og holdninger, der her kommer frem (i mangt og meget på linie med Else Marie Kofods bog om ETK). Koudal placerer Kristensen socialt og idémæssigt i forhold til det *samfund i forandring*, hvori han havde sin lange virketid, og ser indsamlingsarbejdet i lyset af Kristensens egen udvikling fra nationalromantisk folke-mindeopfattelse til socialt bevidst kulturhistorisk interesse.

Koudal tegner dernæst et billede af de to sangere, deres livssituation og deres viserepertoire. Det er et punkt, som rummer vigtige principielle spørgsmål for sangforskningen. Kan man f. eks. med rette se længst afdøde sangeres personlige temperament og deres reaktioner på de kummerlige livsomstændigheder afspejlet i deres »viserepertoire« og tekstversioner? Hvad viser overhovedet dette udvalg af tekster, som oven i købet må antages kun at udgøre en brøkdelen af, hvad sangeren har kunnet synge (den nemlig som faldt inden for Kristensens interesseområde)? Jeg finder det meget positivt, at Koudal ikke viser disse spørgsmål fra sig (på den anden side omhyggeligt sørger for heller ikke at simplificere problemerne), men giver et kvalificeret bud på tolkninger af, hvad man kunne kalde de to mænds *forhold til deres sange*. Herved samarbejder historikeren og viseforskeren, som i dette tilfælde er én person. Det er klart, at uden de mange realoplysninger, forfatteren har opstøvet om hovedpersonerne, ville han ikke kunne nå så langt, men heller ikke uden den forståelse af samtidens forhold, der ligger til grund. Heri må ligge en spore og inspiration for enhver viseforsker, der ikke på forhånd kasserer ældre materiale som metodisk utilgængeligt! Afsluttende fremlægges godt og relevant materiale om visesangens brugsituationer og funktion. Med sin fyldige efterskrift demonstrerer Koudal blandt andet, at et »funktionelt« synspunkt ikke bør være forbeholdt nutidsmateriale, og i hvor høj grad en kombi-

ination af historiske og analytiske indfaldsvinkler kan bære frugt.

Tilbage står at omtale viserne selv. Ikke at forglemme er udgaven også en *sangbog*, og som sådan indbydende og lettillgængelig. Det er tydeligt at Jens Mikkelsen og Niels Albretsen virkelig har været gode sangere, og ved at syngede deres brogede samling af viser: lystige og alvorlige, sørgelige, obkskøne og fantastiske, kommer man både tiden, befolkningsgruppen og sangerne ind på livet (hjulpet også af Koudals indlevende tolkninger s. 113 ff.). (I to tillæg er de 34 viser suppleret med elleve andre, dels fra Mikkelsens familietradition, dels beslægtede melodier og/eller tekster, som kan udfylde huller i de to repertoarer). I sin egenskab af »sangerportræt« – en udgivelsesform som, siden Niels Schiørring i 1956 udsendte *Selma Nielsens Viser*, har vundet en vis udbredelse, omend mest på et beskedent plan – viser bogen også fremad ved at sætte tingene »ind i en større sammenhæng«. – Man kan naturligvis nøjes med at læse viserne, men derved vil man gå glip af det som er denne udgaves større gave til brugerne: melodierne. En del af melodierne har på grund af de »grove« skæmtevisers historiske skæbne ikke været udgivet før, men også for dem som findes i »Danmarks gamle Folkeviser« eller Kristensens egne udgaver er denne fremlæggelse en stor gevinst. For folke-musikforskningen er både melodierne enkeltvis og selve blandingen af så mange forskellige stillag hos én sanger særdeles tankevækkende. For brugerne er bekendtskabet med de ofte meget smukke og ofte tonalt særprægede melodier et stykke næsten glemt fortid, som man ikke stærkt nok kan ønske må kunne blive en del af nutiden.

Kirsten Sass Bak.

Elsemarie Dam-Jensen og Birgit Lauritsen: Jeg gik mig ud . . .

Sønderjyder synger II. Et visehæfte. Institut for Grænseregionsforskning. Aabenraa 1984. 107 s. Med kassettebånd. Kr. 100 for bånd og hæfte tilsammen. ISBN 87-87637-41-3.

I 1983 udgav forfatterne »Æ ga nåk vee vå lænng æno . . .« Træk af folkesangens

historie i Sønderjylland (anm. i Folk og Kultur 1985) og sammen med Kirsten Sass Bak desuden »Æ har hør . . .« Sønderjyder synger. Et visehæfte. (Anm. i Folk og Kultur 1984). Det foreliggende visehæfte er en selvstændig videreførelse af »Æ har hør . . .« og indgår ligeledes i det bredt anlagte forskningsprojekt om »Folkesangen i Sønderjylland«.

Den nye udgivelse er en eksempelsamling, som består af sange optaget i 1960'erne, hovedsageligt af afdøde lektor Karl Clausen, der grundlagde Sanghistorisk Arkiv ved Musikvidenskabeligt Institut, Aarhus Universitet. Karl Clausen var selv sønderjyde, gymnasielærer i en periode, kor-dirigent og komponist og grundlægger af den sanghistoriske forskning og indsamlings i Danmark. Han besøgte i alt henved 300 sønderjyder og optog 600 lydbånd, fortrinsvis med sange, som han i vidt omfang formidledte gennem Danmarks Radio bl. a. i udsendelsesrækkerne »Folk synger« (i samarbejde med Thorkild Knudsen), »Dansk folkesang gennem 150 år« (som også er titlen på hans grundlæggende sanghistoriske oversigt, genoptr. 1975) og »Åndelig visesang i Norden«.

Ved at indsamle og studere sangen – såvel den »officielle« som den mere »skjulte« – ville Clausen aflæse forskellige bevægelser og tilstande i folkelivet. Sangen er efter hans opfattelse »... en spejling . . . af sind og skæbne, af tro og kamp, af miljø og opvækst, af klasse og samfund, af skole og livet, af folkeminde og tidsskifte, af modersmål og tillært sprog, af grænseegn og fædreland, af dansk og tysk, af dansk-tysk og tysk-dansk, af grænseølandets dualisme.« (Sønderjyske Årbøger 1963, s. 275).

Det foreliggende visehæfte afspejler på mange områder denne programmerklæring i sit udvalg. Her findes ballader og skæmteviser, »efterklangsviser« fra 1600- og 1700-tallet, nyere viser i skillingsstryk, åndelige sange og viser, børnesange, rim og remser, »Danske sange« (fædrelands-sange m. v.), sønderjyske dialektsange og diletantsange (sange fra skuespil m. v.). Sprogligt repræsenterer udvalget sange på rigsdansk, sønderjyske og plattyske dialekter samt højtysk. Til hver vise eller sang er en kort kommentar om udbredelsen,

mulige vandringsveje, henvisning til forskellige trykforekomster m.v. Hvad angår melodinedskriften, er den let »normaliseret« og transponeret til et mere sangbart leje i C, G eller D dur. Bogen afsluttes med en helt kortfattet præsentation af de 11 repræsenterede sangere.

Som introduktion til selve viseteksterne og melodierne resumeres i let læst og redelig form de forskellige vise- og sanggrupperes karakteristika, historie og funktion. Der er således tale om et sanghistorisk kompendium, hvor den største selvstændige indsats ligger i afsnittene om de sønderjyske dialektsange og dilettantsangen.

De sønderjydske dialektsange karakteriseres som en slags *regionale fædrelandsange*, og de opstod efter 1864, hvor man i Sønderjylland for alvor følte et behov for at stå sammen mod det tyske herredømme. Det konstateres også, at dialektsang ikke kun er et sønderjysk fænomen, men samtidig er det en kendsgerning, at denne sangtradition »har været mere udbredt i Sønderjylland end andre steder i Danmark – netop fordi den har givet en bestemt befolkningsgruppe mulighed for at identificere sig som sønderjyder med et eget særpræg og sprog.« De to forfattere fremhæver også, at dialektdigterne for en stor dels vedkommende er udgået fra de samme nationalbevidste kredse, som også brugte »Den blå Sangbog«. Nogle af de kendteste dialektdigtere nævnes – bl. a. Karsten Thomsen fra Frøslev, Nikolaj Andersen fra Feldsted og Martin N. Hansen fra Als, og deres sange er stadig meget brugt i de forskellige forsamlinger, både i foreningslivet og ved private fester.

Dilettantkomedien kom til at spille en meget væsentlig rolle fra 1864 til 1920 i den nationale og sproglige kamp, og dette hænger sammen med, at de tyske myndigheder i perioder simpelthen forbød turnerende gæstespil og oplæsere fra Danmark. Komedier og vaudevillier (bl. a. Heiberg, Hostrup og Erik Bøgh) var særdeles populære blandt befolkningen, men de tyske myndigheder greb ofte ind og forbød skuespilpassager og sange, der kunne tolkes som modstand mod regimet. Det blev f. eks. forbudt at nævne Danmark og det danske flag. En del af disse teatersange er

hurtigt indgået i det mundtlige repertoire, og en enkelt er gengivet i viseheftet – Henriette Nielsens »Min lille søde pige« fra syngespillet »Slægtingene«.

Hvad der imidlertid stadig savnes i forfatterens arbejde med og præsentation af Karl Clausens indsamlede materiale er dels en nærmere analyse af Clausens metode som indsamler og interviewer og dels en supplerende indsamling og publicering af de sangkategorier, som han selv tilsyneladende kun i meget ringe grad tog sig af – på trods af, at de nød betydelig udbredelse i hans tid: arbejdersangen og den erotiske skæmteviser.

Selv kender jeg miljøer i Sønderjylland, hvor det vil være muligt at foretage et sådant indsamlingsarbejde – og det er mig fortsat noget af en gåde, hvorfor Karl Clausen med sit klare politiske ståsted »til venstre for midten« faktisk forbigik to væsentlige proletariske sangkategorier i sit indsamlingsarbejde. De to forfattere til det foreliggende visehefte har således fortsat et par gode arbejdsopgaver forude!

Betagende er det imidlertid at lytte til det medfølgende kassettebånd med de mange gode og særdeles forskellige sangere. Vi får 25 numre, spændende fra Hansigne Tækkers udgave af 'Es waren zwei Königskinder« med 17 strofer til en række ultrakorte »ride-på-kræ« remser, her sunget af Louise Nielsen i Bylderup Bov. Den kendte Hansigne Tækker i Kirke Hørup tegner sig for de rytmisk nok mest markante og personligt skanderede sange på båndet, men alle er værd at lytte til – på trods af den noget svingende optagelsesteknik (optaget fra 1960–67). I den endelige lydredigering er der – så vidt jeg kan høre – gjort meget for at udbedre skader og afhjælpe mangler ved originaloptagelserne. – Synd, at lydteknikerne ikke er krediteret herfor.

Karsten Biering.

Håndarbejde. Et undervisningsfag i samfundsmæssig sammenhæng 1880–1980

En bibliografi af Minna Krage Lund i samarbejde med Ebbe S. Overbye og Danmarks Lærerhøjskoles Bibliotek. Bibliotekscentralens Forlag 1984. 119 s. Pris kr. 226,75.

En bibliografi om håndarbejde og håndarbejdsundervisning i samfundsmæssig sammenhæng er en sjældenhed, som forfatteren rettelig bør hæste megen tak for. Det har været et stort og møjsommeligt arbejde at finde hundrede små og store artikler, meddelelser og beretninger af forskellig art frem fra et utal af tidsskrifter og for lovtæksternes vedkommende fra bekendtgørelser og cikulærer.

Bibliografien er klart disponeret med en fyldig indholdsfortegnelse, som gør det ud for en emneoversigt, der hurtigt leder læseren frem til det ønskede. Sidst i bogen findes et navne- og titelregister der indeholder godt 1700 referencer.

I forordet udtrykker Minna Kragelund håb om, at udgivelsen af bibliografien må være med til at styrke håndarbejdets status og skabe debat om fagets rolle. Lykkeligtvis har håndarbejde som fritidsbeskæftigelse en fremtrædende plads i menigmands bedømmelse af, hvad der er værd at bruge sin fritid til.

Det er vigtigt at bemærke, at bibliografien ikke blot medtager henvisninger til artikler og bøger om faget, som det har udfoldet sig i klasselokalet, men også i sit udvalg søger at belyse pigernes livssituation og samspelet mellem udviklingen i håndarbejdsfaget og udviklingen i kønsrollemønsteret.

I denne grundige bog synes at være samlet næsten alt tilgængeligt stof om håndarbejde som undervisningsfag til glæde for håndarbejds lærere og for andre tekstilinteresserede.

Else Østergaard.

Esther Grøsted -

I samarbejde med Minna Kragelund:

»Sy folkedragten selv«

Symetoder, beskrivelser og snitmønstre til 28 dragtdele fra 1750-1870. Høst og Søn; København 1985. Ill. sort/hvid; 128 sider. Pris kr. 295,- indb.

ISBN 87-14-28506-1.

På størstedelen af landets kulturhistoriske museer hører henvendelser fra folkedansere med til dagligdagen. Der har i de sidste årtier været en stigende interesse blandt folkedanserne for at fremtræde i

dragter, der kommer så tæt på fortidens dragtvirkelighed som muligt, og også en forståelse for, at denne virkelighed kunne være ret individuelt præget inden for nogle mere traditions- eller vanebestemte rammer. Der er derfor gennem de sidste ca. 10 år fremkommet ganske megen litteratur om de gamle danske bondedragter, udgivet af både museumsfolk, folkedansere og lærere. Den foreliggende bog glider smukt ind i den række, udsprunget som den er fra en institution og en person, der gennem det daglige arbejde til stadighed er blevet konfronteret netop med spørgsmål fra folkedansere om denne eller hin detalje på f. eks. en bestemt egns buller. Forfatteren ved altså, hvad det er for spørgsmål, der oftest ønskes belyst.

Bogen hedder »Sy folkedragten selv«. Man må, med bogen i hænde, dog ikke tro, man dermed har syvejledning til en komplet dragt. Det er kun folkedragternes, mænds som kvinders, mest iøjnefaldende dele, der gives syvejledning til; det er de oftest uldne, ydre dragtdele. De indvendige, linnede særke og skjorter, må - og kan - man finde udmærkede syvejledninger til andetsteds; de strikkede dragtdele: huer, nattrøjer og strømper ligeså. Heller ikke kvindehuerne og kniplingshovedtøjene er medtaget i bogen her. En forklaring på denne afgænsning skal måske søges i, at bogen principielt ønsker at vise de generelle træk, f. eks. de dragtdele og teknikker, der er i anvendelse stort set over hele landet, og ikke f. eks. egnspecifikke træk. Bogen tager, hvad der er fint nok, mere højde for tids-/stilændringer hvad dragtens grundelementer angår. Bogen kan herved henvende sig til flere, uden at få et uoverskueligt omfang. Men den kræver derfor også supplement andetsteds fra, hvis man f. eks. i folkedragtens detaljer ønsker af fremhæve egnspecielle træk.

Bogen forholder sig meget forstandigt til såvel begrebet folkedragt, som til det at sy og bære en sådan. Den gør klogt opmærksom på, at dels har opfattelsen af »folkedragt« ændret sig gennem de sidste 75-100 år, dels ændrer vores opfattelse af tøj og æstetik sig. Og vi må yderligere erkende, at det næsten ikke er muligt i dag at fremstille et 100 pct. troværdigt tøjmassigt, bevægelses- og holdningsmæssigt

billede af fortidens bønder; det er derfor mere ærligt, inden for visse tids-, stil- og materiale-mæssige rammer, som fortiden selv afstikker gennem det bevarede genstandsmateriale, at sammensætte sin folkedragt ud fra normer, man synes er smukke i dag; fortidens fejl behøver i hvert fald ikke kopieres. En folkedragt er stadig en fortolkning.

Med disse afgrænsninger for øje kan læseren så gå på opdagelse i bogens fremstilling af syningen af de ydre dragtdele: buller, trøjer, kjoleliv og skrøter til kvinder; trøjer, veste og benklæder til mænd.

Knap halvdelen af bogen bruges til beskrivelser af de forskellige syteknikker, der i emnets godt 100 årige periode har været anvendt på både mands- og kvindetøjet. Først gennemgås de enkelte syingsarter, der har været anvendt; dernæst følger en syvejledning til de mere specielle detaljer på dragtdelene. Læseren tages smukt ved hånden, og selv om det er en forudsætning, at man ikke er ganske uvævet i den kunst at sy i hånden, illustreres arbejdsgangene overskueligt og forståeligt gennem såvel tegninger som fotografier.

Størsteparten af bogen er derefter hellet gennemgangen af de 28 udvalgte dragtdele, hvortil der foreligger snitmønstre, og hvortil syvejledningen står i nøje korrespondance med de foran gennemgåede syingsarter. De dragtdele, der er mest modeafhængige, og som derfor undergår flest ændringer i perioden 1750–1870 vises i mange vekslende eksempler, f. eks. kvindernes kjoleliv og mændenes veste, mens mændenes benklæder kun vises i to udgaver, knæbukser og lange benklæder; dog kunne man måske inden for den sidste gruppe finde flere variationer i f. eks. knaplukningens udformning alt efter periode; men bukselukningen er nok skønnet mindre væsentlig for dragtens *hæledsfremtoning* end f. eks. kvindekjolernes ærmer.

Hovedvægten i bogen ligger, som nævnt, klart på det tekniske. Det udelukker ikke, at der hist og her præsenteres små, interessante kulturhistoriske oplysninger, f. eks. om visse sammensyningmåders og stingtypers ændringer gennem perioden, eller visse stingtypers faste anvendelse i

visse sømme, så spændende, at man ind imellem ærgrer sig lidt over, at forfatteren ikke i højere grad også har delagtiggjort os i sin viden om fortidens nøje kendskab til behov og funktion, og hvordan man teknologisk samarbejdede dette; men – selvfølgelig ville bogen i så fald være svulmet, og have fået slagside fra den nu rent tekniske linje.

Nogle enkelte småting, der dog ikke har betydning for det positive helhedsindtryk af bogen, skal kort kommenteres. Der er f. eks. lidt ujævnhed i brugen af periodebestemmelser og deres datering, mest påfaldende omkring periodernes stilbetegnelser, hvor disse, for de ældre perioders vedkommende benævnes efter de gængse stilartbenævnelser (Rococo, Louis XVI o. s. v.), for den sidste periodes vedkommende benævnes efter en detalje i kvindekjolens udformning (krinoline), hvilket bliver helt pudsigt, når en *mandsvest* dateres til »krinoline-tiden«. De ellers udmærkede typetegninger af f. eks. kvindetrøjers ærmeudvikling gennem ca. 100 år er måske lidt forenkede; der var i de yngste perioder flere typer end de behandlede og afbildede, der kunne opfattes som tids- og stiltypiske – også på landet. I udtegningen af snitmønster og i syvejledningen til kvindekjole nr. 13 virker det lidt uforståeligt, med udgangspunkt i forfatterens egen, tidligere omtalte, meget nøgterne holdning til rekonstruktioner, at der ikke er taget højde for, at de tilsatte bånd er sekundære; forfatteren nævner det endda selv i teksten. Af andre småting kan nævnes betegnelserne for de enkelte dragtdele; alle mandsveste uden ærmer benævnes »veste«; der skelnes således ikke mellem brystduge og veste, alt får betegnelsen »vest«, efter deres placering i klædedragtens lagfølge og placering på kroppen. Når der eksisterer datidige betegnelser, der adskilte de to typer for samtiden, var forfatterens forenkling måske ikke nødvendig, om end forståelig i sammenhængen.

Når dette er sagt, skal det understreges, at dette sidste kun er skønhedspletter, der, som det er skønhedspletters art, netop benævnes, fordi resten af bogen udmærker sig ved sin omhu og tekniske viden. Det må også understreges, at de ikke påvirker hovedindtrykket af bogen, – at være sy-

vejledning. Her står bogen stærkt på grund af forfatterens store kendskab til materialet, kendskab til målgruppen og omhu i præsentationen, idet alle syvejledninger er prøvet af i praksis. Bogen er målrettet mod de folkedansere, der ønsker at sy en dragt selv, og her opfylder den sin mission.

Birgitte Kjær.

Kultur, mentalitet og ideologi

Den jyske Historiker, nr. 29-30, Modtryk 1984. 176 s. ill. ISBN 87-87940-22-1. Løssalg: Kr. 150,-. Abonnement nr. 29-32: Kr. 190,-.

Den jyske Historiker fortsætter sin kultur- og mentalitetshistoriske linie, der indledtes med nr. 26 om »civiliseringsprocesser i Europa 1200-1800«. Det foreliggende dobbeltnummer behandler »kultur, mentalitet og ideologi«, og et par kommende numre med en lignende indfaldsvinkel bebudes.

Dobbeltnummeret er båret af den sympatiske grundholdning, at »kultur- og mentalitetshistorie ikke står i modsætning til samfundshistorie«, og af et ønske om »en mindre formynderisk historieforskning«. Meningen er god nok – selv om den i redaktionens indledning får den utrolig firkantede formulering: »I stedet for kun at skrive historien om de 98 pct. permanente, men mislykkede oprør mod den halve procents diktatur, så i stedet undersøge hvorfor de beherskede har ladet sig beherske – når de har gjort det – og alvorligt respektere, hvad de selv mente, at de fik ud af det.«

Nummeret består af otte artikler, hvoraf nogle mere overordnet diskuterer den aktuelle interesse for kultur- og mentalitetshistorie, mens andre anvender indfaldsvinklen konkret på meget forskellige emner. Henrik Horstbøll diskuterer konsensus- og konfliktaspektet i forskellige mentalitetshistoriske forskningsretninger, og fastholder, at mentalitetshistorie altid må medinddrage det samfundsmæssige totalperspektiv. Tønnes Bekker-Nielsen giver et bredt rids af forholdet mellem nationalisme og historie i det 19. årh. eksemplificeret gennem billed- og bygningskunst – fra Willemoessøjen på Odden kirkegård til

Vittorio Emanuele monumentet i Rom. Niels Kayser Nielsen ridser nogle linier op inden for kulturhistorieforskningen i Europa siden renaissance, og når i sin brede artikel til den almene konklusion, at kulturhistorie altid har været udtryk for både afmagt og »nøgtørn optimisme«. Henning Eichberg viser, hvordan den varierer i forskellige kulturer. Det er i Vesten et led i livssammenhængens opsplitning (arbejde, bolig, forbrug, fritid, transport), som han taler stærkt imod. Hugo Cancino analyserer sandinismens folkelige og religiøse dimension i Nicaragua og dens særlige nationale, ikke marxistisk-leninistiske karakter før og nu. Uffe Østergård har en længere artikel om intet mindre end »dansk mentalitet«, den danske »nationale egenart«. Det er en underholdende og meget snakkende artikel om den særlige danske vej til kapitalismen og om grundtvigianismen som kernen i »visse fælles nationale karakteristika« – ikke noget, vi er født med, men visse forestillinger og adfærdsnormer, som hele befolkningen bibringes i opdragelsesprocessen. Sådan noget som »uhøjtideligheden, ironien, det demokratiske sindelag, besindigheden og tolerancen (plus ligegyldigheden, vægelsindet og den manglende rastløse energi)«. Endelig bruger Kirsten Søholm Kafkas og Johs. V. Jensens forfatterskaber til en psykoanalytisk og socialpsykologisk analyse af »fascismens mentale kriseløsning«. Hun vil påpege »det psykiske beredskab, der fandtes for nazismen i brede kredse i Tyskland (og Danmark?) samt se, hvorledes nazisterne forstod at udnytte dette.« Det er spændende læsning om en vigtig og aktuel problemstilling, men de to stakkels forfattere bliver unægtelig springbræt for lidt af hvert. I en afsluttende replik har Niels Brøndum Josephsen nogle kritiske bemærkninger til Søholms metode og advarer mod tendensen til at se fascisme overalt.

Vi kommer altså vidt omkring i emnerne, og det er ganske forfriskende. Forfatterne er historikere, litteraturhistorikere og kunsthistorikere. Metodisk tegner der sig ikke noget klart billede, når det gælder forholdet mellem kultur, ideologi og mentalitet. Der er en tendens til, at begrebene bruges for vagt og uspecificeret; flere steder slås tingene blot sammen som »ideo-

logi- og mentalitetshistorie«, og det kan jo betyde lidt af hvert og ingenting. Det er stadig mere *et nyt syn* end det er nye resultater, der præger de fleste artikler. De meget overordnede artikler skøjter måske også lidt for hurtigt hen over historien, og i hvert fald bliver jeg utryg, når omtalen af Colombus og 1500-tallet f. eks. uformidlet blander samtidigt kildemateriale med Eduardo Galeanos »fiktive omskrivning af kilderne«.

Der er dog alt i alt megen inspiration at hente i nummeret for den, der selv sysler med »kulturhistorie«. Desværre er de fleste artikler skrevet i et unødigt universitært sprog, som vil begrænse læserskaren mere, end nummeret kunne fortjene.

Jens Henrik Koudal.

Storby, forstad, bolig

Nord Nytt 23/83. Nordisk tidsskrift for folkelivsforskning. Udg. af Nefa-Norden, 1985. ISSN 0008-1345.

Dette nummer af Nord Nytt er en feltarbejdsrapport tilrettelagt af planlægningsgruppen af NEFA-Nordens feltseminar i Bagsværd, Kbh. sommeren 1983. Arbejdstitlen for seminaret var: Boligen som ramme om hverdagen. Gruppens intentioner var at se boligen i en samfundsmæssig sammenhæng, derfor var det nødvendigt at tage udgangspunkt i de bymæssige forhold. Den teoretiske del af feltarbejdet kom derfor til at dreje sig om byens fysiske rum og udviklingen til den funktionsopsplittede by, som den opleves i dag.

Som teoretisk udgangspunkt valgtes den nyere byforskning, der ser storbyens udvikling i nær relation til udviklingen af det kapitalistiske samfundssystem. Denne byforskning skelner bl. a. mellem den gamle industriby, hvor fabrikker og boliger lå i samme kvarterer, og monopolbyen, der er kendetegnet ved en funktionsopsplitning ikke blot mellem arbejde og bolig, men også indenfor alle de andre af hverdagens forehavender, f. eks. transporttid, institutions-tid, indkøbstid m.v. foruden selvfølgelig arbejdstid og såkaldt fritid, hver ting indenfor et fast tidsskema og foregående geografisk forskellige steder i storbyområdet.

Rapporten redegør næsten kronologisk

for forberedelsesarbejdet til seminaret, og kan derfor anvendes som en slags »drejebog« til kommende planlæggere af feltseminarer.

I forkortet form indeholder nummeret desuden en del af de teoretiske oplæg, der blev holdt både på selve seminaret og i en tværfaglig række om by- og boligstudier på Institut for europæisk Folkelivsforskning i Brede, foråret 1983. Disse små teoretiske afsnit sammenholdt med litteraturlisten giver en god introduktion til det omfattende studium af storbyen og hverdagslivet heri, og indblik i de mange emneområder og teoretiske variationer indenfor de forskellige fag, der har studeret storbyen.

Den sidste del af rapporten indeholder nogle arbejdsrapporter, udarbejdet af deltagergrupperne. Emnerne for gruppearbejdet var: Behovsdannelse og frie valg, planlæggerens intentioner og virkeligheden, samt hjem og familie. Af disse arbejdsrapporter fremgår det desuden, hvilke vanskeligheder der var med at få anbragt familien socialt i samfundet, både ud fra et klassebegreb og et livsformsbegreb, da ingen af modellerne helt kan indfange virkelighedens variationer socio-kulturelt.

Man skal ikke tro, at man ved at læse dette nummer får en afklaring af, hvordan man skal gå igang med studiet af storbyen. Men nummeret giver på inspirerende måde indblik i de mange problemer og indfaldsvinkler omkring emnet.

Det kalejdoskopske billedvalg, bl. a. billeder fra dagene på seminaret, gør nummeret meget charmerende at blade i. Forhåbentlig giver det samtidigt etnologer blod på tanden til at kaste sig ud i forskningen af byens liv, da der jo indtil nu ikke findes megen etnologisk byforskning.

Ena Hvidberg.

Den musikalske kulturvariabel

Nord Nytt nr. 24. Red. af Alf Arvidsson. NEFA-Norden 1985. 112 s. ill. + kassettebånd. ISSN 0008-1345. Løssalg: Ca. 50 kr.

Nord Nytt har fået lyst til at lave et temanutnummer om musik. Ideen er god – faktisk må man undre sig over, at tidsskriftet ikke har gjort det noget før. Den besynderlige

titel, »den musikalske kulturvariabel«, begrundes i forordet med, at den nutidige forsknings studieobjekt viser stor mangfoldighed. Det samme gælder forskningens indfaldsvinkler, fælles er blot – siges det – at musikken studeres i sin kulturelle sammenhæng.

Nummeret er en broget vifte af videnskabelige artikler, essays, referater fra seminarer og konferencer »Nyt og noter« (med og uden tilknytning til temaet) samt 27 hovedsagelig kortere boganmeldelser. Endelig medfølger et kassettebånd med norske religiøse folketoner og danske ballader.

Temaet bæres af fem artikler med forskningsmæssigt præg. Alf Arvidsson skriver en indførende artikel om amatørrock'en i Sverige, hvor han især behandler dens ydre rammer, dens anvendelse og funktion. Udmærket – for folk, der ikke kender noget til området i forvejen. Ingrid Gjertsen har skrevet en lille, men vægtig artikel om »religiøs folkesang, belyst ud fra to lokalmiljøer i Norge«. Hun fremlægger nogle resultater af 10 års indsamlings- og forskningsarbejde inden for området ved at modstille et gammel-pietistisk lægmandsmiljø i Luster (Vestnorge) med det glade nyevangeliske lægmandsmiljø i Søgne (Sydnorge). Hun demonstrerer overbevisende, hvordan den grundlæggende kristendomsforståelse influerer på sangtekster, sangstil samt sangens brug og funktion. Albert Anttonen diskuterer spørgsmålet om »masse-kultur, modkultur eller nye traditioner?« med særlig henblik på dagens populær- og folkemusik i Finland. Heikki Hellman analyserer den finske pladeindustri seneste udvikling, der er præget af en ny konkurrenceform, hvor de centraliserede pladeforlag lever i en slags »ulige symbiose« med de små forlag. Borte er tidligere tiders cykliske kredsløb, hvor de små og store forlags blomstringsperioder afløste hinanden. Endelig analyserer Stefan Bohman de socialdemokratiske sangbøger i Sverige fra 1893 til idag. Det er en ensidig analyse af teksternes ideologi, der endog opstiller søjlediagrammer over »kampsubjektet« og »kampmålet« i sangene. Hele melodispørgsmålet og sangenes faktiske brug og funktion forbigås. De sidste 20 års udvikling inden for musiksociolo-

gien og musiketnologien er åbenbart gået sporløst forbi forfatteren.

På kassettebåndet kan man dels høre nogle illustrative eksempler på religiøs folkesang i tilknytning til Gjertsens artikel, dels nogle »kvindeballer« i tilknytning til to essays om det højskolelignende arbejde, der foregår ved Hogager Folkemusikhus ved Holstebro, skrevet af to af kredsens egne, Lene Halskov Hansen og Jeppe Nørgård. Kredsen prøver at genoplive balladesangen og -dansen uden at være bundet af de historiske kilder. Alt er tilsyneladende tilladt med det formål »... at sprænge grænser bort. Grænser, der forhindrer mennesker i at være sammen på en ordentlig måde.« Både tekst og lyd-eksempler efterlader indtrykket af stor selvhøjtidelighed og selvsmagen.

Som læser er man glad for Nord Nytt's åbenhed, som gør, at man bliver informeret om lidt af hvert. Men bagsiden af åbenheden er det rodede præg, som det foreliggende nummer har. Specielt synes jeg, at temaet skulle have været redigeret strammere og med større udsyn. I betragtning af den kolossale grøde, der har været i udforskningen af populærmusik og folkemusik i de sidste 20 år, virker temanummeret tilfældigt, usystematisk og ikke særligt dækkende. Danske musikforskere er f. eks. overhovedet ikke repræsenteret, og jeg savner også repræsentation for langt det meste af den nyskabende svenske vise- og musikforskning. Så Nord Nytt's første temanummer om musik bør suppleres med flere.

Jens Henrik Koudal.

Den gamla goda tiden

Nord Nytt 25/85. Nordisk tidsskrift for folkelivsforskning. Udg. af Nefa-Norden. 1985. ISSN 0008-1345.

Midsommaraften i Särna, Norddalarna. Solen står stadig højt, myg og knott summer under birkene, søen ligger spejlblank, og fra hembygdsgården lyder sørgmodige dalamelodier, byens tømrer og hans datter fører an på harmonika og fløjte, suppleret af violiner. Foran et åbent ildsted står en kø af turister og stedets beboere. Man

venter på at købe en kolbottn, en slags grovmøls pandekager, der smøres med smør og gedesmør og belægges med skiver af gedeost. Pandekagerne steges på en rundbundet pande med langt skaft, der stikkes ind i ildstedet således, at panden får varme både fra oven og fra neden. En del turister skærer grimasser under fortæringen, mens de forgæves prøver at undgå, at smeltet smør og gedeost, der løber mellem fingrene og klitrer dem sammen, fortsætter nedad festtøjet.

Den nydelse og festivitas som kolbottn-spisning og tilberedning omgives med, har undret mig gennem de 15 år, jeg har fejret midsommer i Särna. Hvorfor er denne tungtfordøjelige ret, der sikkert mættede godt og lå længe i maven hos en hårdt-arbejdende skovarbejder, nu blevet festmad, der ikke blot sælges til turister, men også nydes og serveres for gæster i de private hjem. Enhver med respekt for sig selv har et kolbottn-ildsted i et hjørne af haven.

En forklaring på, hvorfor gamle madtraditioner, skikke m. v. genoplives, fås i Nord Nytt temanummeret: Den gamla goda tiden. Dette nummer handler om *revitalisering eller folklorisme*, begreber der af Anders Salmonsson i den indledende artikel defineres således: *genoptagelse af ældre kulturtræk eller bibeholdelse af sådanne uden synlig, materiel anledning, med ny betydning*.

De sidste 10–15 år har vist en stadig større interesse for »de gode gamle dage«. Denne interesse har givet sig udslag på flere måder, f. eks. aktivt arbejde med slægtsforskning og lokalhistorie, interesse for folkedans og folkedragter, høje auktionspriser på f. eks. almuemøbler m. v. Denne interesse hos en bred befolkning er blevet et nyt etnologisk/folkloristisk forskningsfelt. Både vesttyske og amerikanske antropologer har taget forskningen op, og dette temanummer, der er blevet til på et feltseminar på Gotland med emnet: Regionalisme og identitet på Gotland, er et forsøg på at præsentere forskellige indfaldsvinkler til studiet af emnet fra skandinavisk side. Anders Salmonsson skriver, at det dog ikke så meget er de konkrete udtryk for interessen, der står i fokus for forskningen, men snarere de tanker og den

motivering, der ligger bag genoplivningen af gamle skikke og traditioner.

I Ulrika Wolf-Knuts artikel: Folklorisme – kejsarens nye klæder, fremhæves visse karakteristiske ved folklorismen/revitaliseringen: Et økonomisk aspekt, hvori der bl. a. indgår salg til turister, man sælger sin lokale kultur og får derved nye indkomstmuligheder. Dette understøttes af reklame og medier, der sælger varer ved at give dem »skin« af gamle dage. Fænomenet har desuden et æstetisk aspekt, idet de genstande, der sælges, ofte er tiltalende for øje, øre eller mave. Revitalisering kendetegnes desuden af et psyko-socialt aspekt, idet man forsøger at bevare elementer fra en kultur, der er ved at forsvinde. Denne bevaring kan fortolkes som en modreaktion mod nivelleringen i det moderne samfund, et forsøg på at markere et gruppetilhørsforhold og bevare identitet. Endelig findes i revitaliseringen et kulturpolitisk aspekt, idet der fra myndighedernes side ofte tales til det lokale tilknytningsforhold – »hembygdsfølelsen« – og dermed kan revitaliseringen tjene politiske hensigter.

Nummerets artikler fører os gennem mange emner og aspekter ved revitaliseringen. Begrebet ses i relation til regionale og nationale følelser og identitet, ligesom forskellige geografiske områder og deres folkloristiske tiltag behandles, f. eks. Dalarna, Gotland, Karelen og samiske områder.

Temanummeret giver et godt indblik i det nye forskningsområde, men som det også nævnes i en af artiklerne, så savner man endnu fælles definitioner og termer. Hver forsker lægger sine egne definitioner og synsvinkler på studiet af revitaliseringsprocessen, og denne spredning afspejles tydeligt i Nord Nytt-artiklerne.

Ena Hvidberg.

Alf Løhde Mikkelsen: »Spurvekvidder«

En beretning om forfatteren og højskolemanden Anton Nielsen. Arusia – Historiske skrifter IV. Århus 1984. 159 s. Kr. 122,-.

Med »Spurvekvidder« har forfatteren ladet os opleve tilværelsen, som den så ud for Anton Nielsen – højskolemand og forfatter

(1827–97). Bogen er et trykt historiespeciale, en biografi, der har til hensigt at belyse forholdet mellem det almene og det individuelle – således skolelærerlitteraturen og højskolen i almindelighed og Anton Nielsen og Vester-Skæring Højskole i særdeleshed – med afgjort vægt lagt på det sidste. Som sådan er bogen atypisk og faggrænseoverskridende på en for mig at se frugtbar måde. Skriftserien »Dansk kulturhistorie og bevidsthedsdannelse 1880–1920« fra Odense Universitet nævnes som en vigtig inspirationskilde. Spændende er brugen af et varieret kildemateriale – fra breve og erindringer til Anton Niensens egne fortællinger – i rekonstruktionen af A. N.'s livsforløb, normer og vurderinger – en såkaldt kvalitativ metode, der stiller krav til indlevelsesevnen.

Bogen er disponeret således, at A. N.'s levnedsløb skildres kronologisk. Hans barndom med en mor fra et rodløst akademikerhjem og en far fra en fattig udmarkshytte skabte en splittelse mellem borgerlig dannelse og almuekultur, der prægede A. N. for livet. Som degnesøn og senere som almueskolelærer formåede han dog at skabe distance til bønderne eller snarere forsøgte at gøre sit til, at bonden tilegnede sig den borgerlige dannelse og udviklede et individuelt følelsesliv. I sit eget ægteskab med en præstedatter formår han imidlertid ikke at leve sine idealer ud, og først i mødet med grundtvigianismen i Triers skikkelse bliver han vakt og får øjnene op for højskolebevægelsen og dermed for sine rødder i almuekulturen. Han må forlade sit tidligere pietistiske, spidsborgerlige liv og sin hustru, bliver i stedet højskoleforstander i Vester-Skæring og får sig en husholderske af folkets midte, der udfylder sin plads som højskolemoder og ikke i tilbagetrækkethed, som det borgerlige kvindeideal fordrede. Ægteskabets ukrænkelighed forbyder ham imidlertid at opløse det ægteskab, der går imod hans romantiske helhedssyn, husholdersken rejser, og højskolen smuldrer hen. A. N. rejser til København, og anderledes sociale problemer optager ham.

Interessant er skildringen af A. N.'s drejning fra den borgerlige dannelses idealer til sympati for almuekulturen i og med hans grundtvigianske vækkelse. Denne sympati

for almuetraditionen gennemsyrrer især højskolebevægelsens første tid – tiden, der af forfatteren i »habermas'skø« termer i indledningen benævnes som en brydningstid mellem den gamle feudale samfundsstruktur og det nye liberalistiske borgerlige samfund. Bondekulturen idealiseres, genoplives. Det borgerlige samfunds opsplitelse af livet i offentlig-, privat- og intimsfære hindres på A. N.'s egen højskole ved at leve som hos bonden, i hvis gårdhushold hjem og produktion tidligere udgjorde en sammenhængende helhed. Forfatteren kunne måske her have skelet op til Kolds højskole i Dalum, hvis familicentrerede højskolehushold dannede forbillede også for senere tiders højskoleliv. Som et andet eksempel på idealisering af bondekulturen skal omtales den gengivne tegning af A. N. – bondeklædt i vadmelstøj som eleverne. Karakteristisk nok fordømmer A. N. dog det rå »feudale« almueliv i sit vægtige agitationskrift »Om Hans der kom på Højskole« (1866). Der er således tale om en særlig form for dannelse i højskolens kølvand, som A., N. er en af de første vigtige skildrere af.

Parallelt med livsforløbskildringen følges A. N.'s litterære produktion. Forfatteren indfører her interessante passager om den første skolelærerlitteraturs mangel på socialt engagement, endsig på politisk bevidstgørelse. Til trods for at Henrik Pontoppidan betegner A. N. som en af »Gennembruddets mænd« i forbindelse med udgivelsen af »Fra Landet« (1861–63), er A. N. dog præget af et romantisk livssyn og pietistisk religiøsitet (endnu), der udglatter enhver social indignation og socialrealisme, som Pontoppidan, Skjoldborg og Aakjær en snes år senere blev talsmænd for. Tværtimod individualiseres problemerne, og kaldstanken er grundlaget i A. N.'s samfundsforståelse.

Alt i alt er »Spurvekvadder« en læseværdig bog, der uden belastende teoretiseringen giver et godt indblik i en vidt udbredt folkelig forfatter og højskolemands livsidealer og virke i en brydningstid. Og det er prisværdigt, at det mindre århusianske forlag har valgt at udgive den. Køb den så!

Mette Eriksen.

Valdemar Jensen: »Søren Lolk – den mærkelige tåsingebonde«

Kulturglimt fra et øsamfund. 192 s. ill. indb. ISBN 87-981340-1-9. Ekspedition: H. Eriksen, Skovballevvej 31, Tåsinge, 5700 Svendborg. Kr. 148,-.

»Den mærkelige tåsingebonde« er en yderst rammende undertitel på denne bog, der fortæller om Søren Sørensen Lolk fra Vejlegården ved Vornæs på det vestlige Tåsinge. Denne mand, der levede fra 1876 til 1933, var mærkelig i begge ordets betydninger. Han var både bemærkelsesværdig og anderledes, afvigende, og sådan skildres han med kærlig forståelse af forfatteren Valdemar Jensen, der selv har været tjenestedreng hos sin hovedperson.

Knap så forstående var nogle af Søren Lolks samtidige, og det virker rimeligt nok, når man hører, hvordan han i århundredets første årtier førte sig frem med skulderlangt hår med pandebånd og gik omkring iført en selvkonstrueret folkedragt, mens han ivrede for sine mange idéer, bl. a. om bevaring af ældre tiders bondedyder. Så var han gammeldags og aparte. Når samme Søren tidligt indførte selvbinder på sin gård, havde fotografiapparat og med begejstring anskaffede sig automobil, ja, så var han nærmest forud for sin tid, og det bliver man ikke mindre mærkværdig af. Anekdoten om pigen, der ved synet af Søren Lolk i bil løb ind til sin mor og råbte: »Mor, mor, kører Jesus i Fordvogn?« er ganske betegnende for omgivelsernes reaktion på denne usædvanlige bonde.

Manden må have virket pudsig; men for ham selv var det hele alvorligt nok. Det var det også, når han arrangerede møder og havde Sabroe, Skjoldborg, Aakjær og mange andre foredragsholdere på Tåsinge, eller når han gennemtvang en vegetarisk kostplan efter dr. Hindhedes tanker i Vejlegårdens køkken. Der kom også omkostninger på idealismen, da Søren Lolk for egen regning lod opføre et par bygninger i neonational stil på sin jord. Inspirationen kom fra Foreningen Bedre Byggeskik, og husene på Sørens mark skulle stå som forbillede for andre, men de fik nu ingen efterfølgere.

Som man vil forstå, var denne bonde utrolig aktiv, meget fantasifuld og en smule

naiv. Den slags folk kan der skrives underholdende biografier om; men ved at læse om Søren Lolk bliver man klar over, at han ikke blot var en èner. Han var på sin uhyre måde tidstypisk i kampen for at finde et kulturelt fodfæste i en tid, hvor bondekulturens nedarvede værdier var i færd med at blive løbet over ende. Søren havde mange åndsfølelser i periodens litteratur og tænkning. Han prøvede at finde en usikker balance og blev ikke alene missionær for gammellivet som Thorkild Gravlund eller teknikberuset som en Johannes V. Jensen. Søren Lolk ville sammenføre det bedste fra begge verdener, og den stræben gav han konkret form i et utroligt liv.

Foruden minderne om en original personlighed og de to nævnte bygninger, »Danmarkshuset« og »Lille Vejlegård« ved Vornæs, så har Søren Lolk sat sig nok et spor for eftertiden i form af en stor samling fotografiske glasplader. Disse optagelser opbevares nu på Tåsinge Lokalarkiv, som må kunne forvente et stort rykind af kulturhistoriske billedredaktører. At dømme efter det udvalg af billeder, som er gengivet i denne bog, så har Søren Lolk været en særdeles habil fotograf med sans for at finde motiver både ude i landskabet og inden døre hos de gamle tøsinger. Om ikke for andet, så for disse fotografiers skyld hæver bogen om Søren Lolk sig over den snævre personal- og lokalhistoriske interesse.

Poul H. Moustgaard.

Else Mogensen: Askov. En by i Minnesota
Nyt Nordisk forlag Arnold Busck 1984. 126 s. ill. ISBN 87-17-05212-2. Kr. 112,-

Anne Lisbeth Olsen og Niels Peter Stilling: Et nyt liv

Den danske udvandring til Nordamerika i billeder og breve. Strandbergs Forlag 1985. 188 s., ill. ISBN 87-872-0057-0. Kr. 180,-.

Hvordan var det at være dansk immigrant i Amerika? Det spørgsmål forsøger de to bøgernes forfattere at bidrage til besvarelsen af omend på hver sin måde. Hvor Else Mogensen begrænser sig til et enkelt dansk settlement i Minnesota og dets indbyggere, følger Anne Lisbeth Olsen og

Niels Peter Stilling en række danskeres fodspor i hele Nordamerika dog med hovedvægten på midtvesten, det område, hvor de fleste danskere slog sig ned i den store udvandningsperiode i slutningen af forrige og begyndelsen af dette århundrede.

Begge fremstillinger bygger på kildemateriale af samme art. Et nyt liv udelukkende på breve fra udvandrerne til dem derhjemme, Askov desuden på erindringer og trykte kilder såsom lokale udgivelser og dansk-amerikanske aviser. Forfatterne har i begge tilfælde valgt at ordne stoffet i sagligt opdelt kapitler. Det har den fordel, at det er let at finde frem til det emne, man specielt måtte være interesseret i, men læser man bøgerne i deres helhed, virker det trættende og forvirrende igen og igen at få præsenteret brudstykker af det samme brev eller den samme persons erindringer. Anne Lisbeth Olsen og Niels Peter Stilling råder dog i nogen grad bod herpå ved i skemaform bagest i bogen at bringe biografiske oplysninger om de enkelte brevskrivere samt henvisning til de kapitler og afsnit, hvor de er citeret.

Bortset fra at begge bekræfter den gængse opfattelse, at det var et hårdt liv at være nybygger på prærien, så giver de et meget forskelligt billede af danskere i Amerika. Forklaringen ligger dog nok i emneafgrænsningen. Askov var et bevidst planlagt dansk settlement, som tiltrak personer – de kom hyppigt til Askov via andre amerikanske lokaliteter – som også i den nye verden ønskede at leve efter det gamle lands normer og at bevare deres modersmål, medens brevskriverne i Et nyt liv er eksempler på danskere, som spredt ud over det store land lidt efter lidt overtog den amerikanske livsstil og tilegnede sig det amerikanske sprog, hvad der tydeligt giver sig til kende i brevene både sprogligt og holdningsmæssigt.

Det er almindeligt accepteret, at den type danskamerikaner, man møder i Et nyt liv, er den almindeligste, idet de danske immigranter som hovedregel assimileredes hurtigere end f. eks. svenske og norske. Forfatterne prøver da også at antyde nogle forklaringer herpå. At der var en overvægt af enlige mænd blandt de danske udvandrere, som giftede sig med kvinder af

andre nationaliteter f. eks. En mere generel betragtning er det, at udvandrerne var den rastløse del af Europas befolkning, der med deres aktivitetstrang og geografiske såvel som sociale mobilitet skabte »The American Way of Life« dengang og i dag.

Begge bøger har mange gode billeder fra nybyggertilværelsen og fra de små amerikanske byer i midtvesten, hvis specielle arkitektur stadig kan iagttages. De spiller på forbilledlig vis sammen med teksten. Ingen af bøgerne giver et udtømmende billede af de danske immigranter i Amerika, men de giver begge gode bidrag til forståelsen af deres tilværelse i det nye land og kan give inspiration til videre studier af den del af den danske befolkning, som valgte at bosætte sig på den anden side Atlanten.

Birte Friis.

Else Marie Kofod: Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne

Dansk Folkemindesamling, København, 1984. 210 s. ISBN 87-7422-005-5. Kr. 110,-, for medlemmer af »Danmarks Folke-minder« kr. 90,-.

Erik Høvring: Den bortfløjne mødom samt andre skæmtomme og erotiske folkeeventyr.

Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København 1985. 229 s. ISBN 87-17-05362-5. Kr. 168,-.

Evald Tang Kristensens – ETK i det følgende – enorme samling af folkemindeoptegnelser er som et bjerg at grave i. Uanset hvordan man lægger sine mineskakter, kommer der altid noget interessant og værdifuldt for dagen. Som universitetslærer har jeg ofte haft fornøjelsen at hjælpe studenter i gang med de første spadestik, mest i hans sagn- og eventyrsamlinger. Andre har gravet i hans optegnelser af viser, ordsprog, råd mod sygdomme m. m. eller i hans skildringer af jysk almueliv.

Men manden selv, hvem var han? Han har en tendens til at blive væk for os bag det Axel Olrik beskrev som »de samlede rækker af ensartet stof«. Gennem årene er der gjort flere interessante forsøg på at nå ind til mennesket bag disse stofrækker. Langt det mest omfattende er Joan Rock-

wells biografi fra 1982 (anmeldt i nærværende årbog for 1984, meget à propos af Else Marie Kofod), men interessante bidrag findes også andre steder, f. eks. i Eske K. Mathiesens *Tyve breve til folkemindesamleren E. T. K.* («Danmarks Folkeminder» 1983 som anmeldes andetsteds i dette bind). Det væsentligste og sværeste spørgsmål er: hvad mente ETK selv med sit virke?

Han har udtalt sig om det mange gange, men altid fragmentarisk, ofte polemisk og ikke sjældent tilsyneladende selvmodsigende. Sit lange, aktive liv igennem førte han en konstant dialog med sine omgivelser, lod sig påvirke, inspirere og irritere, og talløse gange fandt hans tanker og meninger vej til trykken, men spredt ud over et mylder af tidsskrifter, aviser og bøger – hvortil så kommer hans utrykte optegnelser, dagbøger og breve. Der har i mange år på Dansk Folkemindesamling rumsteret en plan om at få et større udvalg af alle disse udsagn systematiseret og trykt, så man kunne se manden bag folkemindesamlingen. Et første forsøg i den retning gjorde Thorkild Knudsen (*Arv* 25–27, Uppsala 1971, 243–57). Kofods bog kan ses som et langt mere fyldestgørende forsøg i samme retning.

Størsteparten af bogen er oprindelig udarbejdet som et speciale under faget dansk, hvad der har betydning for den valgte tilgang: der er tale om en forfatter-skabsanalyse, ikke om et studium af folketradition. Fremstillingen er lagt an med henblik på 1. den kreds ETK arbejdede i som optegner, 2. de strømninger der påvirkede ham og de emner der optog ham samt 3. hans praksis som optegner og udgiver. Men dette udgør kun en tredjedel af bogen. Resten består – ud over nogle nyttige bibliografier og registre – af 4. en omfattende, systematisk samling *citater* fra hans mangeartede produktion, som tilsammen giver en grundig indføring i hans tænkning over en række centrale emner. Her findes råstoffet for de tre foregående afsnit, »manden selv«. Citaterne er omhyggeligt udgivet, man kan følge hans skiftende praksis m. h. t. retskrivning. Det er fascinerende læsning, ETK skriver godt.

Så er spørgsmålet, om vi også lærer noget nyt. De seneste årtiers teoretiske

udvikling har ikke mindst gjort det klart, at indsamling af folkeminder er alt andet end objektiv. Måske er det ikke så enkelt, at folkemindesamlerne altid har fundet det – og kun det – de ledte efter, men forhåndsindstillingen spiller en meget større rolle end man troede før i tiden, så det er ikke underligt at man i dag ser forgængernes holdninger efter. Hvad ETK angår, viser Kofods arbejde væsentligt klarere end forhen, i hvilken grad han var barn af sin tid, og i hvilken grad han påvirkedes af Grundtvig og Olrik. Som skolelærer og optegner havde han den nærmeste kontakt med landalmuen, der også udgjorde hans egen kulturbaggrund, men samtidig havde han stærk interesse i kontakten til akademikerne. Hans holdninger og udsagn er i høj grad bestemt af forholdet til disse grupper, som begge undergik store forandringer i de over 60 år hans forfatterskab omfatter, hvortil kommer at han naturligvis selv forandrede sig og modnedes. Det er på den baggrund ikke mærkeligt, at der er inkonsekvenser og vekslende synspunkter i hans udsagn, og Kofod skjuler dem heller ikke; men ETK selv gjorde nu heller ikke nogen røverkule af sit hjerte.

Der er egentlig kun godt at sige om bogen, bortset fra dens billige, kedelige udstyr (som altså ikke forhindrer at den er lidt dyr). Skulle jeg kritisere noget, måtte det være stykket s. 11ff, hvor Kofod går i rette med ETK's ofte citerede udsagn, at »folkeminderne gemmes mest af fattige folk«. Hun påpeger, at vi ved mindre om de bedrestillede traditioner af den simple grund, at de ikke havde tid til at snakke, mens de fattige i vintertiden ofte var ørkesløse og gerne fortalte og sang, fordi ETK gav dem lidt penge for det. Men meget tyder nu på at i hvert fald visse typer tradition, ikke mindst eventyrene, faktisk var blevet lempet overbord af de befolkningsklasser, som havde nok at rive i og rettede blikket mod fremtiden. De havde ikke tid til det gamle skidt, hvad de også sagde rent ud til ETK.

En af dem, der har gravet i hans bjerg af optegnelser, er Erik Høvring. I 1981 udsendte han et optryk af ETK's berømte portrætfotosamling *Gamle Kildevæld* (opr. 1927), denne gang forsynet med de hidtil for en del utrykte biografiske skitser. Nu

har han så gennemgået ETK's for størstparten utrykte eventyrsamling og fremlægger i bogen: Den bortfløjne mødom 76 fortællinger med erotiske motiver. Da Laurits Bødker sammen med en norsk og en svensk kollega i sin tid gjorde noget lignende (*Skæmtsomme eventyr fra Danmark, Norge og Sverige*, Kbh. 1957), vakte det bestyrtelse i dannede kredse, men i dag, på den anden side af pornobølgen, er det svært at se at det skulle være så farligt. Der er da hverken tale om vold, sadisme eller perversitet, kun om unge mennesker, som i al gemytlighed forfører hinanden eller narrer dydens strenge vogtere. Ind imellem går det hårdt ud over præster, degne og andre bedre folk – naturligt nok når man betænker hvem hjemmelsmændene og -kvinderne er (ikke så få kan findes i *Gamle Kildevæld*). En del af forargelsen over dette stof, som også over andre folkeminder, skyldes nok at det har en upassende tendens ikke blot til at gå den officielle morals grænser lovlig nær, men også til at lange ud efter »the establishment«. Men efterhånden er der så stor afstand til det samfund fortællerne gjorde grin med, at deres historier ikke længere føles ætsende; nu er det mild underholdning.

ETK selv og mange samtidige karakteriserede den slags stof som *plat*. Og nægtes kan det da heller ikke, at betegnelsen kan være træffende den dag i dag, hvis man ser på teksterne fra et rent æstetisk synspunkt. Det er de færreste af dem, der i sig selv er god læsning. Udgiveren har gjort sit bedste med præsentationen og forlaget med udstyret, ikke mindst de nydelige tegninger, men den slags historier lever egentlig kun rigtigt når de *fortælles*, helst i et blandet selskab om giver mulighed for erotiske spændinger – hvad ETK selv i øvrigt ikke holdt af, han var jo trods alt pænt opdraget i tidens ånd; i hvert fald gør han bemærkninger om det ved et besøg hos fiskeren Niels Josef i Himmerland, som var en mester i denne genre: »Han tog intet Hensyn til, om der var Kvinder og Børn til Stede, og de lod nu heller ikke til at være ilde berørte; naar noget saftigt blev foredraget, lo de saa det stod efter.« ETK var en god optegner, og man kan ofte mærke ligesom et ekko af denne latter i teksterne; men litterær kunst bliver de nu aldrig. Man

kan betragte dem som råstof og i øvrigt glæde sig over at snerperiet nu er så vidt overvundet, at også dansk tradition af denne art lader sig trykke.

Høvring giver kun få litteraturhenvisninger. Det er rigtigt, at litteraturen ikke er omfattende, men det kan anbefales den interesserede at se efter i *Enzyklopædie des Märchens* bd. 4 (1984) under stikordet »Erotik, Sexualität«, hvor der er en del at hente om parallelmateriale i det øvrige Europa.

Bengt Holbek.

Litterære genrer 4.

Folkelige udtryksformer

Elevhæfte udgivet af Danmarks Radio for undervisningsministeriet. Redaktør: Birgit Kragh. Forfattere: Else Marie Kofod, Inge-lise Moos, Flemming Mouritsen og Svend Nielsen. København 1985. 33 s. ill. Bestillingsnummer: 66 - 85 08 02. Kr. 31,-.

Denne publikation er nummer fire af en række temahæfter om litterære genrer, som Danmarks Radio har udgivet. Til hæftet er knyttet fire radioudsendelser af 20 minutters varighed. Foruden en række uddybende artikler indeholder det udskrifter af alle de eksempler på folkelige udtryksformer, som præsenteres i radioudsendelserne.

Skønt hæftet er en del af en serie om litterære genrer, handler det paradoksalt nok mest om at anskueliggøre de folkelige udtryksformer som noget andet end litteratur.

Det er almindeligt, ikke mindst blandt litterater, at opfatte de folkelige udtryksformer på lige fod med finkulturel litteratur. Folkloristerne kan i vid udstrækning finde grunden hertil i deres egen faghistoriske baggrund. De tidligere tiders forskere og indsamlere koncentrerede sig om at fremskaffe tematisk ensartet stof, som det kendes fra Evald Tang Kristensens og andres udgivelser. Man samlede sig om genrer, der lignede den finkulturelle digtning. Dvs. især viser og eventyr. Det er disse værker, der i mange tilfælde udelukkende har dannet forskernes grundlag, når studiefeltet har været de folkelige udtryksformer. Som Svend Nielsen skriver i sit

bidrag til hæftet: »S snart havde alle disse tekster ligesom deres egen eksistens uden sammenhæng med hverken den person eller den situation, de var hentet fra. Det har igen ført til, at man har opfattet f. eks. eventyrteksterne på linie med litterære tekster og ment, at man kunne sammenligne og tolke dem isoleret fra deres sammenhæng, men teksterne er og bliver abstraktioner, genfærd af virkelighedens udtryk.«

At studere folkelige udtryksformer som litterære tekster er stadig udbredt blandt litteraturforskere. Og den tilgang ligger vel også til grund for, at et af hæfterne i serien om litterære genrer skulle handle om folkelige udtryksformer. Til alt held henvendte man sig i den forbindelse til folkloristen Svend Nielsen, som, i stedet for at afvise opgaven, så en mulighed for at kunne gendrive nogle af litteraturfolkernes mange fejlgræb i forbindelse med de folkelige udtryksformer.

Svend Nielsen står for den væsentlige artikel i hæftet, hvor de folkelige udtryksformer defineres (s. 2f). Han gør samtidig opmærksom på, at de ikke udelukkende er begrænset til noget mundtligt, »vi udtrykker os på andre måder, f. eks. gennem billeder, genstande, påklædning og handlinger.« Dette dokumenteres i hæftet gennem det udmærkede illustrationsmateriale.

Hæftet består endvidere af Else Marie Kofods afsnit om »Evald Tang Kristensen og hans tid«. Det bygger i væsentlige træk på hendes bog »Evald Tang Kristensens syn på folkeminderne« (Kbh. 1984), som anmeldes andetsteds i dette bind. Else Marie Kofod indkredser, hvordan de folkelige udtryksformer er bevaret gennem indsamlingen af viser, eventyr, sagn og lign. i forrige århundrede.

I artiklen om Tang Kristensen klarlægges det historiske perspektiv, men, som Svend Nielsen og Birgit Kragh skriver i forordet, er der risiko for, at »ord som 'eventyr', 'sagn' og 'folkesange' får os til at opfatte de folkelige udtryksformer som noget, vi betragter på afstand, fordi de hører hjemme i fortiden hos en anden befolkningsgruppe. Det er forkert, vi oplever og bruger dem faktisk hver dag.« At det er tilfældet belyses gennem Flemming Mouritsens artikel »Bare barnepjat«, som

handler om nutidig børnefolklore. Samtidig fremgår det af hæftets skriftlige gengivelser af de udtryksformer, som præsenteres i de tilhørende fire radioudsendelser.

Endelig har Ingelise Moos skrevet om »Folkelige udtryksformer i undervisningen«. Det er et forsøg på at få eleverne til at arbejde med deres egne udtryksformer.

Jeg kan kun håbe på, at dette skolehæfte må få stor udbredelse. Det er et godt indlæg i bevidstgørelsen om, at folkelige udtryksformer ikke kun er tekster, der eksisterer i sig selv. »I virkeligheden er teksterne kun genfærd af fremførelsessituationerne. Det traditionelle udtryk er ikke kun en tekst, men en proces, og den lever kun, mens den udtrykkes.«

Erik Høvring.

Nina Kloster: Clausen & Petersens gadecirkus anno 1978 – en forestillingsanalyse

Aktuelle teaterproblemer 15. Udgivet af Institut for Dramaturgi, Aarhus Universitet, 1984. ISBN 87-87906-17-1.

Når man har set den Clausen & Petersen-forestilling, som Nina Kloster refererer i sit hefte »Clausen & Petersens gadecirkus anno 1978 – en forestillingsanalyse«, er det morsomt at mærke, hvor meget hun har fanget. Hun har bygget sin analyse på en bestemt forestilling, givet ved en bestemt lejlighed, altså ikke på en række forestillinger. Men Nina Kloster har ikke ladet sig nøje med at finde ud af, hvordan forestillingens elementer spiller sammen, hun har også indhentet aktørernes, særlig Erik Clausens bemærkninger, og hun har prøvet at opklare de hentydninger, der er til samtlige foreteelser.

Resultatet er blevet et interessant referat, meget loyalt mod forestillingen og dens hensigter, – næsten for loyalt.

Den overdrevne loyalitet gør, at nogle af de kommentarer, Nina Kloster kommer med, bliver banale eller for enkle. Det første er der et eksempel på side 42, hvor hun til Clausens bemærkning om den smilende Petersen »Den her mand kunne blive præsident i Amerika med det smil« forklarer, at det er »En hentydning til at præsi-

denten i Amerika mere vælges på sit smil end på den politik han står for.« Jo tak, det er trængt ind, og det er både rigtigt og forkert, under alle omstændigheder en ligegyldig kommentar, der slet ikke uddyber, hvad der sker i forestillingen, og ikke gør en klogere på noget som helst.

En teater- og gøglerhistorisk forenkling forekommer side 44. Nina Kloster skriver: »Deres (altså Clausen & Petersens) *formsprog* koncentrerer sig om *kroppens nedre regioner*, dvs lort og sex. Hele denne form har sin rod i karnevalsfeerne, hvor »det høje« blev degraderet, hvor modsætningerne sammenstilledes og hvor man horede og drak, åd og skød, i opposition til den officielle kulturs dyrkelse af det åndelige«. Nu ved jeg godt, det er på mode for tiden at forklare hvad som helst i tilværelsen ved middelalderlige karnevaller, men Nina Klosters gevaldige mundfuld nærmer sig en grov forenkling for ikke at sige sniksnak! I alle tilfælde er obskønitet og latrinitet meget ældre teatraliske virkemidler.

Man savner i det hele taget noget historisk bevidsthed i Nina Klosters syn på det, hun har med at gøre. Det gør, at hun heller ikke kan stille med et selvstændigt kritisk apparat, hvilket igen medfører, at hun blot labber i sig, hvad rekommandør Clausen selv siger om forestillingen, og det bliver ofte gentagelser af det, der allerede er sagt i forestillingen!

Måske burde hun have været opmærksom på den artikel i tidsskriftet HUG! (nr. 2, 1974), hvor Clausen, efter en udredning om gaden som medium og offentligt område og sine erfaringer med det, refererer nogle udtalelser af Rottekongen Cibrino. Clausen peger på den måde med al tydelighed på sin erklærede rod i det traditionelle gøgl. Kunne Nina Kloster ikke med fordel have hentet sine analyseredskaber derfra? Det havde i alle tilfælde virket forfriskende, hvis Tribinis, Labris, sprech-stallmeistrenes, udråbernes og rottekongens kunst havde været inddraget mere. Man kunne så have funderet over, hvor Clausen & Petersen fører noget gammelt videre, og hvor de fornyr traditionen.

Men det er værdifuldt, at Nina Kloster har taget et par gøglers (selv om de er lidt specielle) kunst alvorlig som kunst. Nu venter vi med spænding på en analyse af

Cibrinos rotteforestilling og hans dyrs yndefulde koreografi.

Eske K. Mathiesen.

Vi elsker Bakken

Redigeret af Uffe Hansen, Chr. Rhedin og Virtus Schade. Finn Jacobsens Forlag, 1985. 103 s. ill. ISBN 87-88646-20-3. Kr. 85.

Med denne lille bog fejrer Teltholderforeningen Dyrehavsbakkens eneste helt sikre jubilæum: det var i 1885 Foreningen blev stiftet.

Det er blevet en morsom, forelsket, hyggelig, poetisk og inspireret hyldest skrevet, digtet og tegnet af 61 kvinder og mænd, der på en eller anden måde har eller har haft en tilknytning til Bakken. Og de er valgt med stor omhu af Chr. Rhedin (Teltholderforeningens mangeårige formand) og Virtus Schade sammen med den alt for tidligt afdøde Bakkehistoriker Uffe Hansen. Hvad dag- og ugepressen angår er der således repræsentanter fra Berlingske Tidende, BT og Billed-Bladet – fra Politikken og Ekstra-Bladet, fra Aktuelt – fra Se & Hør – og fra lokalavisen Det grønne Område. Og der er naturligvis også repræsentanter fra radio og TV – og så er der Dan Turell, F. P. Jac, Jesper Klein, Sam Besekow – og mange andre mediekendte skrivende, fotograferende og tegnende folk.

Som en helhed betragtet er publikationen interessant. Den følger sig smukt ind i rækken af de mange, i sandhed vidt forskellige bøger om Bakken, der særlig er udkommet i de sidste år.

Af mere speciel interesse er de to museumsfolks bidrag: Ib Varnild fra Dansk Folkemuseum skriver om en plakat, som museet fik kendskab til i forbindelse med Bakkens 400-års jubilæum. Den er fra torsdag den 1. juli 1924 og »på billedet ser man Jean Henry Koch udføre sit sensationsnummer, hvori han, mens han hænger med hovedet nedad, slår på et par trommer, der holdes af fire soldater.«

Og Jeppe Tønsberg fra Byhistorisk Samling for Lyngby-Taarbæk gengiver og kommenterer Stanley Leys meget fine akvarel fra 1795, »da Dyrehavsbakken oplevede en storhedstid.« lørn Piø.

Birgit Hertzberg Johnsen: Den store dagen. Konfirmasjon og tradisjon. Oslo 1985. 176 s., ill. ISBN 82-504-0721-0.

Konfirmationen er den overgangsrite, som er minst undersøgt og beskrevet ikke kun i nordisk etnologisk og folkloristisk regi, men også set i europæisk sammenhæng. Det er der nu rådet bod på fra norsk side med Birgit Hertzberg Johnsens bog »Den store dagen. Konfirmasjon og tradisjon.«

Bogen omhandler konfirmationen i Norge med hovedvægten på tiden efter 1900. Den er skrevet hovedsagelig på baggrund af traditionsoptegnelser indsendt til Norsk Etnologisk Granskning som svar på spørgelisterne »Minneoppgåva for eldre« (1981), »Høgtidsmat ved familiefester« (1953), »Skikk og bruk ved gudstjenesten og ved de kirkelige handlinger« (1957) og »Barn i skolealderen fram til konfirmasjonen« (1963). Førstnævnte spørgeliste er besvaret af de ca. 2000 personer født før 1915. Ikke samtlige besvarelser har været tilgængelige. De øvrige spørgelister er besvaret af ialt ca. 500 personer, født både før og efter 1915.

Det er en meget smuk og velskrevet bog med mange illustrationer i både sort/hvid og farver. Forfatteren, der er folklorist, kommer hele vejen rundt om skikken. Der gøres rede for det rent lovgivningsmæssige vedrørende konfirmationen siden dens indførelse i Danmark og Norge 1736, for undervisningen, for påklædningen, maden, de efterfølgende fester og for gavegivingen, der ved skikkens indførelse i bedste fald var en salmebog eller bibel, men som i 1900-tallet udartede til en ren gaveflom. Der gives også eksempler på, hvordan det gik for sig hos både høj og lav, og at konfirmanderne heller ikke i kirken var lige – måske for Vorherre, men ikke altid for præsten, hvilket fremgik af placeringen i kirken under konfirmationshandlingen.

Men – der stilles ingen spørgsmål. Bogen er ikke et sagligt opgør med konfirmationen, hverken hvad angår det materielle eller det immaterielle indhold. Og det er en skam.

Det er vanskeligt at gøre kritisk op med en endnu levende tradition, der på en eller anden måde tillige er følelsesladet. Traditionsoptegnelserne, som er forfatterens

(eneste) kilde, gør ikke vanskelighederne mindre; de er oftest præget af efterrationalisering og anden-hånds erindring med deraf følgende mildhed eller det modsatte. Det ville derfor have været værdifuldt at supplere med andre kilder og et længere tidsperspektiv.

Danmark og Norge var ét rige, da konfirmationen indførtes, og loven var fælles og ens for de to lande. En sammenligning af forfatterens beskrivelse med de foreløbige resultater af en igangværende undersøgelse af skikken i Danmark viser, at skikken i det mindste i den her beskrevne periode stort set gav sig ens udtryk i Norge og Danmark. Det ville derfor erfaringsmæssigt have været anbefalelsesværdigt at inddrage kilder som f. eks. lovgivningen vedrørende konfirmation og skole, kirkebøger, konfirmandregistre, fotoarkiver, understøttelses- og opsparingsforeningsarkiver samt feltarbejde i den norske undersøgelse.

Det mest spændende spørgsmål: hvorfor fastholdes konfirmationen i dagens kun lidt kirkesøgende samfund? giver forfatteren flere bud på. Ingen af dem er dog nærmere underbygget, hvilket også er vanskeligt hvad angår de følelsesladede årsager, der næsten udelukkende gives som forklaring. En parallelisering med de øvrige lovbundne overgangsriter sammenholdt med politisk historie ville have været et forsøg værd.

Jeg tvivler på, at det har været forfatterens intention at gøre op med konfirmationen. Modsat er der ingen tvivl om, at »Den store dagen« vil ligge på mange konfirmanders gavebord i årene fremover; konfirmationen afskaffes ikke med det første, og bogen er særdeles læseværdig.

Birgit Jensen.

V. E. Clausen: Det folkelige danske træsnit i etbladstryk 1565–1884

Udgivet af Foreningen Danmarks Folkeminder. København 1985. 240 s. ill. (Danmarks Folkeminder nr. 85). Normalpris kr. 240. Medlemspris kr. 120. ISBN 87-87897-68-7.

Som nr. 71 i serien Danmarks Folkeminder udgav i 1961 daværende toldkontrollør V. E. Clausen et beskrivende og illustre-

rende katalog over de etbladstryk, som han dengang kendte til. Trykarkene kaldes også skillingstryk eller kistebilleder, den sidste betegnelse afledt af den alment praktiserende skik at klistre arkene indvendigt i kistelåget for at hindre støv og snavs i at falde gennem lågets sprækker ned på de bortgemte tekstiler.

I årene mellem de to udgaver har V. E. Clausen skrevet flere artikler og oversigter over de folkelige tryk både i hjemlige og i udenlandske publikationer. Her er nye fund blevet offentliggjort, efterhånden som de dukkede op og dette er baggrunden for, at Foreningen Danmarks Folkeminder ønskede at udgive et revideret og ajourført, kommenteret katalog. Blandt de nyere fund er også det vel mest betydningsfulde, et ark med billede af *Christian den Tredie* trykt med samme stok som billedet forrest i *Christian den Tredies* bibel og udgivet af Mads Vingaard i 1565. Dette nu ældste kendte dansktrykte ark falder i sit motivvalg helt i tråd med de samtidige tyske fyrstebilleder, som tyske forhandlere faldt på danske markeder. Det er dette ark fra 1565, der har været bestemmende for nyudgavens nedre tidsgrænse. På samme måde er den øvre grænse blevet skubbet frem til 1884 takket være et nyfundet ark, det yngste og egentlige træsnit, som forfatteren kender til. Det viser *Christiansborg Slots Brand den 3. oktober 1884* og er udgivet af Jul. Strandberg.

Det beskrivende katalog rummer et par hundrede nytillkomne billeder, skønt listen har de samme 576 numre som 1961-udgaven havde. De senere tilkomne ark er betegnet ved decimaler. Det virker lidt pudsigt, at forfatteren springer fra f. eks. 271 til 271,5 og herfra til 271,7. De manglende decimaler er reserveret de ark, som denne nye udgave måtte bevæge billedejerne til at komme frem med.

Som i førsteudgaven er kataloget ordnet efter motiverne. Først kommer de bibelske, religiøse og moralske ark, derefter portrætter, der står i alfabetisk orden, før de historiske, ofte aktuelle, begivenheder, der kommer i kronologisk rækkefølge. Herefter beskrives de satiriske, humoristiske og eventyrlige billedark og til slut forskellige tryk til praktisk brug, spil, børneark, bogomslag og endda en ny skive til et

Schwarzwalderur. Det er nok karakteristisk for en samler at bruge denne inddeling af sine løbende erhvervelser. En fagmand ville have gået kronologisk til værks for derved at kunne føje en ny dimension til oversigten, nemlig den til enhver tid skiftende smag. Forfatterens metode fungerer og volder vel færre problemer i den daglige holden styr på arkene.

De i førsteudgaven indledende kapitler om trykkere, tryksteder og om selve arkene og deres motiver er blevet uddybet og omredigeret, så værket er blevet lettere at bruge som håndbog og fremstillingen mere logisk i sin opbygning. Modsat disse bestræbelser for at gøre bogen mere tilgængelig er litteraturfortegnelsen i nyudgaven ikke mere opdelt i fire hovedgrupper, men er samlet alfabetisk efter forfatternavn. Det i førsteudgaven lidt kluntet anbragte noteapparat er nu helt strøget. Nogle af noternes oplysninger er indarbejdet i teksten, der mange steder er skrevet helt om, Selvom den samlede tekstmængde er noget større i nyudgaven og illustrationernes antal øget fra 49 til 69, er denne udgave 25 sider mindre end førsteudgaven. Dette skyldes, at teksten nu er trykt over to spalter med en meget lille klummebredde. Alligevel er helhedsindtrykket indbydende, og bogen virker let læselig til trods for en stor tekstmængde på hver side. I begge udgaver er 7 farveillustrationer. Adskillige illustrationer, der i førsteudgaven stod vertikalt på læseretningen, er nu retvendte takket være den nye lay-out. Billedteksterne er i nyudgaven mere fyldige og oplysende i sig selv. Teksten til fig. 1 er dog på helt uforståelig vis blevet fejlagtig, hvad der sikkert allerede har ærgret både forfatter som tilrettelæggere. Om selve bogens fremtræden må som endnu et positivt træk nævnes, at den er forsynet med et tysk resumé, en disposition, der forekommer mere formålstjenlig end førsteudgavens franske sammenfatning.

Kapitlet *Litteraturen* er blevet delt i to hver for sig udbyggede kapitler: *Kistebilledskikken – Billeder som vægpryd*, hvor de ældre skriftlige vidnesbyrd om arkernes anvendelse gengives og *Litteraturen* der nu dækker en kort gennemgang af andre forskeres behandling af de folkelige billedark. Kapitlet er blevet udvidet med omtale af en

del nyudkommet litteratur og omtaler de adskillige svenske folkelivsforskere, der har studeret de populære tryk og deres motivverden ofte set i relation til de svenske bonader, vægbilleder malet på lange stofbaner.

Kapitlet *Lidt om motiverne og deres historie* er kort, men der fortælles om de motiver, der har været på vandring i århundreder, ja i årtusinder, og disse er vel efter manges mening de mest interessante. Blandt de religiøse billeder kan *Historien om den gudfrygtige tjenestepige* føres tilbage til urkristen tid. Af de mere humoristiske er *Kællingemøllen*, hvor de gamle koner ommales til unge piger, et motiv, der kendes fra middelalderen, og hanrejsmotivet, der findes trykt i flere udgaver, kan føres tilbage til det antikke Grækenland. *Menneskets livsaldre* illustreret ved personer stående på en opad- og derefter nedadgående trappe er afledt af det urgamle indiske motiv lykkehjulet. Her kan man desuden med henvisning til adskillige motiver tilføje, at interessen for uforklarlige naturhistoriske og fysiologiske fænomener vel er lige så gammel som menneskeheden selv.

På et forslag fra museumsinspektør Chr. Waagepetersen overvejer forfatteren om nogle af de tidligere ark var trykt med en stempelblok af træ i lighed med samtidens kattuntryk i stedet for at være trykt som bogtryk. Mon dog ikke mange trykkere gennem det meste af perioden har anvendt begge former for teknik, undertiden måske samtidig.

Anmelderen har afprøvet kataloget som håndbog og har fundet sit eneste eget kistebillede med vægtervers identisk med nr. 463,5, men ikke som dette farvelagt. På dette ark kunne det se ud som om de to kraftigt skårne sidebortør, der med deres akantussyng og rocaille er betydelig ældre end trykkets første tilsynkomst (nr. 461 1827-29), er trykt på med et stempel, således at trykket er blevet til i to eller flere omgange. Også de varianter af dette og andre ark, som V. E. Clausen selv nævner, tyder på at arkets tryk er sammensat af et fortryk suppleret med større og mindre stempler.

Mange af arkene var håndkolorerede. Af kataloget fremgår, at det ikke var de sam-

me farver, der blev valgt til at kolorere samme tryk. Forfatteren nævner ikke farvelægningen eller diskuterer, hvor den blev foretaget, i hvilket led af bladets vej fra trykker til billedejer, den er udført. Var det måske forhandlerens salgsfremmende indsats?

Skillingstrykkene har øvet en overordentlig stor indflydelse på menigmands billedverden og fornemmelse for ornamenter, samtidig med, at de uundgåeligt har virket forsinkende på den almindelige stilfornemmelse. Forfatteren har ikke følt det som sin opgave at se billedarkene som forlæg for husflidsfolk eller i et videre perspektiv. I stedet er stor omhu blevet lagt i at brede et imponerende materiale ud for læserne til både lyst og nytte. Ingen andre kulturhistoriske fænomener på dansk jord er vel blevet så nøje behandlet og skrevet i mandtal.

Da de folkelige etbladstryk gik af mode i slutningen af 1800-årene, blev deres rolle som udsmykning i stuen overtaget af de glansfulde olietryksbilleder, der i vidt omfang holdt sig inden for træsnittenes motivkreds. Vi genfinder religiøse motiver, moraliserende og opbyggelige samt det eviggyldige billede på livsaldrene. I de senere år er disse olietryk blevet et forskningsemne. Denne som andre kommende publikationer om folkelig dekorationskunst og smag for udsmykning vil drage stor nytte af V. E. Clausens foreliggende katalog over næsten 1000 kendte skillingstryk. Det samme vil et større publikum med interesse for emnet.

Hanne Poulsen.

Margit Mogensen: Landbruget i dansk malerkunst ca. 1840-1915

Udgivet af Landbohistorisk Selskab. 144 s. rigt ill. ISBN 87-7526-036-0. Kr. 144.

Ikke så få sale på vore kunstmuseer genlyder af køers brølen og fårs brægen. Landlige motiver indtager en central plads i dansk billedkunst. Det er derfor en oplagt idé, Margit Mogensen har udført med sin bog »Landbruget i dansk malerkunst ca. 1840-1915.« Hun spørger i indledningen: »Hvilke emner tog kunstnerne fat på i det

landlige, hvorfor gjorde de det, hvordan behandlede de motiverne, og i hvilken grad kan det, vi opfatter som virkelighed, genkendes?

Nu er det ikke nogen stor bog, og besvarelsen af disse spørgsmål bliver derfor ikke grundig, undertiden temmelig summarisk. Men i det store hele lykkes det Margit Mogensen i en essayistisk præget form at besvare sine egne spørgsmål. Hun betragter selv sin bog som en appetitvækker, ikke som en afhandling.

Det interessante i bogen er ikke den kunsthistoriske indledning, som er et tamt referat af gængs kunsthistorie, men gennemgangen af, hvordan det dyrkede og udyrkede landskab, husdyrholdet, markarbejdet, gårde og huse, forholdene inden døre, festerne, missionen og højskolen, de fattige og svage – hvordan alt dette mere og mindre konkrete afspejles i billederne. Det er ikke særlig originalitet, der præger iagttagelserne, men de er saglige og munder ofte ud i, at kunstnerne især har interesseret sig for det, som var lidt gammeldags. De puttede – til det købende borgerskabs fryd – nostalgi i penslen, og Margit Mogensen viderefører i stilfærdig form Marianne Zenius' detaljerede kildekritik af genremalerne og deres diskrete forfalskninger.

Enkelte malere skiller sig ud fra den nostalgiske og sentimentale flok ved deres højere grad af sanddrøhed, nemlig Hans Smidth og L. A. Ring. Nok lå der en del blichersk romantik i Smidths syn på sine jyske motiver, men han så dog også virkeligheden i øjnene og flygtede ikke fra den. L. A. Ring ligefrem fordybede sig i dens mest grå dele med pontoppidansk liden-skab og skabte billeder, som ved deres menneskelige indhold og deres kunst hører til det allerbedste, dansk kunst har frembragt. Ring iklædte aldrig sine modeller folkedragter, hverken i direkte eller overført forstand. Margit Mogensen udtrykker Rings nære forhold til sine motiver og modeller på denne måde: »Især de gamle husmandsfolk havde han en varm linie til«. Sådan kan man også sige det. Og Margit Mogensen siger det i det hele taget på sin egen måde. F. eks. fortæller hun, at kunstnerne var børn af deres tid, »ofte med modtagelige sind«. Ak ja, disse følsomme

kunstnere, tænker man; klicheernes tid er ikke forbi.

Alt i alt må det siges, at det er en præsentabel bog. De mange farvereproduktioner er smukt udførte. Og Margit Mogensens tekst bidrager bestemt til, at man vil se på forholdet mellem billedkunst og kulturhistorie med fornyet interesse.

Eske K. Mathiesen.

Ulrika Wolf-Knuts: All världens epos

Redaktion och grafisk tillrättaläggning: Carsten Brøgenhøj. Åbo Akademis bibliotek. (= NIF Publications No. 15). Åbo 1985. 79 s. ill. ISBN 951-95199-2-0 og ISSN 0355-8924.

I denne lille håndbog kan man hurtigt og nemt få lidt rede på hvad Niebelungenlied, Roland, El Cid, Gilgamisch, Ossian, Iliaden, Kalevala og 36 andre eper fra hele verden overhovedet handler om, om hvordan de er overleveret i traditionen og om hvor gamle man regner med at de er.

Bogen er fuld af fine illustrationer (hvoraf flere i farver), indeholder samtidig en bibliografisk vejledning og et kort, så man kan placere de mere ukendte eper de rigtige steder i verden.

Den er oprindeligt blevet lavet som katalog i forbindelse med den Epos-udstilling, som Åbo Akademis bibliotek arrangerede i forbindelse med Kalevala-året. Den er nyttig for enhver der interesserer sig for dansk folkedigtning i et internationalt perspektiv. Selv har vi jo ingen eper.

lørn Piø.

Kvindfolk

En danmarkshistorie fra 1600 til 1980. I-II. Red.: Anne Margrethe Berg, Lis Frost og Anne Olsen. Gyldendal 1984. 391 s. + 391 s. Kr. 576. ISBN 87-00-32192-3.

»Mændene spiller hovedrollen i traditionel historieskrivning«. Ordene står at læse i indledningen til Kvindfolk. De næsten 800 sider er skrevet af 25 kvinder med vidt forskellige faglige forudsætninger. Nogen helt traditionel historiebog skal vi altså ikke forvente. Her er det kvinder, der skri-

ver kvindehistorie. Birollerne har erobret scenen.

Anmeldelsestraditionen har ligesom historieskrivningen sine forbilleder fra en tid, hvor videnskaben blev domineret af mænd. Måske var det derfor, at det i starten faldt mig svært at anmelde et værk som Kvindfolk. Der er så mange iøjnefaldende problemer og mangler. Det var let at blive irriteret og at kritisere. Når jeg engang var nået igennem de mange punkter som naturligvis måtte dokumenteres fyldigt, var der lige plads til et par pæne ord til slut. I stedet for at fordybe mig i svaghederne vil jeg meget hellere glæde mig over, at vi forhåbentlig med Kvindfolk har fået en historiebog, der kan bane vejen for forskning og formidling af de mange temaer som endnu lades upåagtet. Selvfølgelig kan kvinders historie gennem næsten 400 år slet ikke rummes på små 800 sider, selvom den ofte er blevet afføjet på mindre end et par sider i skolebøgerne.

Der er ingen tvivl om, at bogen har sine heltinder, stærke kvinder og forfulgte uskyldigheder. Men den levendegør også mange almindelige kvinder. Den får os til at tænke på os selv og vores erfaringer ind i en kvindehistorisk sammenhæng. Og lad det være sagt med det samme: Dette gælder både mænd og kvinder.

De to bind udgør et stykke kvindearbejde som jeg har haft megen glæde af og som forhåbentlig vil inspirere mange andre. Kapitlerne ser såmænd meget traditionelle ud. »Hverdag på landet«, »Kvinder og børn«, »Borgerskabets kvinder«, »Telefonister«, »Gale kvinder«, »Arbejderkvinders Oplysningsforbund« for at nævne nogle af dem. Men bag disse tilsyneladende så uinspirerede og abstrakte temaer gemmer der sig ofte konkrete beretninger om bestemte kvinder. »Hverdag på landet« handler naturligvis om emnet, men også om Kirsten Petersdatter, Karen Marie Abrahamsdatter og Marthe.

Særlig udtalt bliver dette i værkets tre afsluttende kapitler om »Den nye kvindebevægelse«, »Lesbisk bevægelse« og »Kvindebevægelsen i provinsen«. De er konsekvent bygget op som en samtale mellem to kvinder, og oplysningerne om bevægelserne og hovedlinjerne i det historiske forløb har på godt og ondt fået

interview'ets eller reportagens præg. Den ydre og den indre historie går hånd i hånd. Der opstår en form for historieskrivning, der taler både til hjerne og hjerte. Kildeproduktionen, forskerne, meddelelserne, det subjektive og det objektive går op i en højere enhed. Det er kvinder fra forfatterkollektivets egne rækker, der taler med hinanden om deres egen historieoplevelse. Ikke alt er lige vellykket, men hvor det er bedst, gror der både en utraditionel og ny kvindehistorisk indsigt frem. Forfatterne opnår det uendeligt svære ikke alene at fortælle os noget om kvinders vilkår gennem nogle hundrede år, men også at vise os, at kvindehistorie er noget, der til stadighed skabes, vedligeholdes og ændres af kvinder selv.

De to bind er fremragende illustreret. Det første bind består stort set kun af navngivne kunstneres billeder i sorte streger, medens det andet bind er præget af fotografier. Den klassiske dokumentation har sine steder et præg af både ironi og humor, medens kunstnerens billeder på forunderlig måde opfanger stemninger, følelser og tolkninger fra de enkelte kapitler, som behandler tiden før 1900. Det er synd, at mange af de virkelig fine og ofte ganske ukendte billeder gengives alt for småt, for efter min mening er Kvindfolk den bedste kvindehistoriske billedbog, som endnu er blevet udgivet.

Med Kvindfolk har vi fået beskrevet nogle nye sider af danmarkshistorien. De to bind er fyldt med både morsomme og foruroligende oplysninger, med skarpe meninger og varme forsøg på indlevelse. Værket bygger på et materiale, som er væsentligt og temmelig ukendt, ja sommetider helt nyt. Jeg kan ikke forestille mig at nogen læser vil forblive uberørt af bogen.

Birgitte Rørbye.

Axel Steensberg:
Det manipulerende menneske
Rhodos 1985. 134s. ill.
ISBN 87-7245-076-2. Kr. 125.

Da Axel Steensberg i sin tid blev udnævnt til professor blev begivenheden publiceret i en københavneravis under overskriften »Fra plov til bog«.

Ploven har fulgt Steensberg hele livet og han har fulgt den. Han oprettede ligefrem et Plovsekretariat, og det er først i de seneste år blevet ændret til Landbrugssekretariatet. Sikke en helligbrøde. Ikke blot mod Steensberg, men også mod ploven.

I den lille bog som han har udgivet på Rhodos filosoferer den gamle plovspecialist og kulturforsker. Han er 80 år. Han har erfaringen og han har pondus til at fremsætte overordnede – filosofierende – betragtninger over hvad han anser for noget af det væsentlige ved mennesket til alle tider: mennesket manipulerer. Bogen »handler først og fremmest om menneskets opfindsomhed og evne til at manipulere sine omgivelser fra barnet i vuggen, der forsøger at gennemtvinge sin vilje, til jægeren, fiskeren og bonden, der manipulerer med deres geografiske miljø, og købmanden, der falbyder sine varer, for ikke at tale om præsteskab og fyrster med hele deres hierarkisk opbyggede bureaukrati.«

For så vidt kommer man til at tænke på Huizingas bog *Homo Ludens*, hvor han konsekvent gennemfører det synspunkt at

megen kultur er opstået som resultatet af menneskers leg. Han ved godt at det ikke er hele sandheden, men hans bog inspirerede og satte en debat igang. Det har Steensberg også en mulighed for at gøre, hvis den nye generation vil lytte til den gamle professor som på så mange områder har betydet så meget for kulturforskningen herhjemme, ikke mindst gennem det af ham redigerede storværk »Dagligliv i Danmark«.

Steensberg er en varm humanist, en ægte historiker og en uimodståelig blanding af en etnograf og begejstret turist der rejser ud og undrer sig over alt det han ser – så meget af det ligner jo det han kender hjemmefra og som han har eksperimenteret sig frem til i sin historisk-arkæologiske forskning.

»Denne bog er et con-amore arbejde, som er befriet for den tørre videnskabelige bevisførelse«, skriver Steensberg. Jo, den gamle professor er også et legende menneske. Det mærker man tydeligt i bogens ni kapitler som er en blanding af essays og folkelige foredrag. Man mærker han er født i Grundtvigs fædreland. Iørn Piø.

Indsendt litteratur

- ANDERSEN, BJØRN: LAKKOGERIET – Beretning fra en arbejdsplads. Udg. af Forlaget Røde Hane, 1981. ISBN 87-85095-397.
- ANDERSEN, FLEMMING G.: COMMONPLACE AND CREATIVITY. Odense University Studies from the Medieval Centre. Vol. 1. 404 s. D.kr. 250. Odense University Press. 1985. ISBN 87-7492-525-3.
- BAUMHAUER, JOACHIM FRIEDRICH: JOHANN KRUSE UND DER »NEUTZEITLICHE HEXENWAHN«. Zur Situation eines norddeutschen Aufkläres und einer Glaubensvorstellung im 20. Jahrhundert untersucht anhand von Vorgängen in Dithmarschen. Studien zur Volkskunde und Kulturgeschichte Schleswig-Holsteins. Karl Wachholtz Verlag. Neumünster 1984. ISBN 3-5290-2463-3.
- BERTELSEN, OLE OG PETER LINDE: EFTERSPØRGSEL EFTER OFFENTLIG DAG-PASNING. Socialforskningsinst. publ. 141. Kr. 35. ISBN 87-7487-270-2.
- BJØRNDAL, ARNE OG BRYNJULF ALVER: – OG FELA HO LÉT. Norsk spelemannstradisjon. Universitetsforlaget Bergen-Oslo-Stavanger-Tromsø 1985. N.kr. 195. ISBN 82-00-07262-2.
- BRUDAL, PAUL JAN: DET UBEVISSTE SPRÅKET. Psykologi og symbolbilder i folkeeventyrene. Universitetsforlaget Oslo-Bergen-Stavanger-Tromsø. ISBN 82-00-07279-7.
- BUNNAGE, DAVID, HANS DANKERT, INGE MÆRKEDEHL OG CARL NØRREGAARD: BEDRIFTSSUNDHEDSTJENESTEN I FUNKTION. Socialforskningsinst. & Inst. f. Arbejdsmiljø v/ Danmarks Tekniske Højskole. Publikation 143. Kr. 60. ISBN 87-7487-272-9.
- CHRISTENSEN, JENS: STORLANDBRUG – INDUSTRIFINANSIERING 1850–1915. Landbohistorisk Selskab. Kr. 80. ISBN 87-7526-027-1.
- EGEBERG, KLAUS: »TIL OPLIVELSE AF HISTORISK SANS« – en analyse af tre lokalhistoriske årbøger. Skrifter udg. af Lokalhistorisk Afdeling. Nr. 8. København 1983. ISBN 87-88510-02-6.
- EGMOSE, SVEN, LISBETH EGMOSE, GUNNAR VIBY MOGENSEN OG HANS AAGE: ULIGHEDEN, POLITIKERNE OG BEFOLKNINGEN. Sammenligningsundersøgelsen 2. Socialforskningsinstituttets publikation 139. Kbh. 1985. Kr. 65. ISBN 87-7487-267-2.
- EGMOSE, LISBETH: UNGDOMSGARANTIE I HOBRO. En evaluering. Socialforskningsinstituttets meddelelse nr. 44. Kr. 40. 127 s. ISBN 87-7487-268-0.
- »FRA DET NU FORSVUNDNE BIRKERØD«, »... HØRSHOLM«, »... GREVE«. Strandbergs Forlag. Hvert af de tre bind: 96 s., 4-farvet omslag. Ill. med ca. 85 sort/hvide fotos + landkort. Kr. 68,50. ISBN hhv.: 87-872-0063-5, 87-872-0065-1 og 87-872-0067-8.
- FRANSDEN, N. H.: ENGELHOLM SKIFTEPROTOKOL 1775–1850. Bønhasens forlag 1985. Kr. 98. ISBN 87-980928-1-2.
- FRANSDEN, N. H.: MORDET PÅ STORE HANS. Forlaget Bønhasen 1985. Kr. 102. ISBN 87-980928-2-0.
- HANSEN, ERIK JØRGEN OG DINES ANDERSEN: ALKOHOLFORBRUG OG ALKOHOLPOLITIK. Socialforskningsinstituttets publikation 145, 107 s. Kr. 40. ISBN 87-7487-274-5.
- HANSEN, ERIK JØRGEN: SOCIALGRUPPER I DANMARK. Socialforskningsinstituttet. Studie 48. 189 s. Kr. 52. ISBN 87-7487-252-4.

- HANSEN, FINN KENNETH: FORDELINGSPOLITIKKEN OG DENS VIRKNINGER. Socialforskningsinstituttets publikation 137. 221 s. Kr. 60. ISBN 87-7487-266-4.
- HAUGE, ALFRED: FLINTA-LARS. Det gamle Jæren i tradisjon og folkeminne. Universitetsforlaget. N.kr. 160. ISBN 82-00-06910-9.
- HENNINGSSEN, LARS N.: AABENRAA SKYTTELAUG 1734-1984. Et bidrag til Aabenraa bys nationale historie. Aabenraa 1984. Kr. 150. ISBN 87-981631-0-8.
- HENRIKSEN, INGRID: HOLDNINGER TIL DEN ØKONOMISKE FORDELING. Sammenligningsundersøgelsen 1. Socialforskningsinstituttets publikation 138. Kbh. 1985. Kr. 125. ISBN 87-7487-254-6.
- HILDEBRANDT, FRAUKE: DIE NACHBARSCHAFTEN IN ANGELN VOM 17. bis 19. JAHRHUNDERT. Studien zur Volkskunde und Kulturgeschichte Schleswig-Holsteins. Band 16. Karl Wachholtz Verlag Neumünster. DM 15. ISBN 3-5290-2465-1.
- HÅNDBOG OM NY TEKNOLOGI. Teknologinævnet u/Administrationsdepartementet. I kommission hos Direktoratet for Statens indkøb, Bredgade 20, 1260 Kbh. K. ISBN 87-503-5314-4.
- JENSEN, STIG OG PER KRISTIAN MADSEN: MED HUGO MATTHIESSEN GENNEM RIBE, SEPTEMBER 1917. Bygd 1983. ISBN 87-87293-31-5.
- JØRN, J.O.: DEN ENDELØSE REJSE. Thaning & Appel. 176 s. Kr. 140. ISBN 87-413-6277-2.
- KJENNERUD, I. REICHBORN: ELSKOV OG OVERTRO. Fra vår gamle trolldomsmedisin. Universitetsforlaget. 112 s. Kr. 130. ISBN 82-00-06480-8.
- KLEIN, HELLE MONETTE OG KELD SØGAARD CHRISTENSEN: HUSMANDSHJEMMET. Kultur og bevidsthed blandt jyske husmænd i 1930'erne. Landbohistorisk Selskab. Kr. 70. ISBN 87-7526-029-8.
- KULVINSKAS, VIKTORAS P.: SUND MED SPIRER. Thaning & Appels efft. 200 s. ill. Kr. 98. ISBN 87-413-5278-5.
- LANDBOHISTORISK TIDSSKRIFT. Bol og By 2. række. Landbruget og landbrugskrisen 1818-28. Landbohistorisk selskab 1984. Red. Michael Hertz og Erik Helmer Pedersen. Kr. 78. ISBN 87-7526-104-9.
- LINDBERG, ERIK JONAS: OM SKRÖMT, MAGI OCH GAMMAL KLOKSKAP. Bokförlaget Prisma AB. ISBN 91-518-1840-X.
- LINDERKAMP, HEIKE: NIEDERGERICHTLICHE STRAFFORMEN UND IHRE ANWENDUNG NACH QUELLEN DER RECHTSPRAXIS. Ein Beitrag zur Rechtlichen Volkskunde in Schleswig-Holstein. Studien zur Volkskunde und Kulturgeschichte Schleswig-Holsteins. Band 17. DM 15. ISBN 3-5290-2466-X.
- LITTERÆRE GENERER 4. Udg. af Danmarks Radio for undervisningsmin. Red. Birgit Kragh. DR 1985.
- LIVSFORMER OG KULTURSAMMENSTØD. Den jyske Historiker nr. 33. Kr. 95. Forlaget Modtryk. Kr. 90. ISBN 87-87940-26-4.
- MICHELSEN, PETER: VAND TIL FOLK OG FÆ. Vandforsyning på landet før i tiden. Nationalmuseets forlag 1985. Ill. af Beth Beyerholm. 46 s. Kr. 49,50. ISBN 87-480-0498-7.
- MILJØ OG GENSPLEJSNING. Miljøministeriet 1985. 40 s. Kr. 30. ISBN 87-503-5656-9.
- MOGENSEN, GUNNAR VIBY: HOVEDRESULTATER FRA SAMMENLIGNINGSUNDER-SØGELSEN. Sammenligningsundersøgelsen 3. Socialforskningsinstituttets publikation 140. Kbh. 1985. Kr. 50. ISBN 87-7487-258-3.
- MOGENSEN, GUNNAR VIBY: SORT ØKONOMI. Socialforskningsinstituttets pjèce 15. 28 s. Kr. 30. ISBN 87-7487-281-8.
- MØLLER, ANDERS MONRAD: PIBEMAGERNE I STUBBEKØBING - et mikrostudie i dansk 1700-tals historie. Udgivet af Museet Falsters Minder på forlaget Falcon 1985. 103 s. Kr. 73,20. ISBN 87-88802-00-0.
- NATIONALMUSEETS ARBEJDSMARK 1985. Nationalmuseets forlag 1985. 224 s. Kr. 195. ISBN 87-480-0562-2.

- NISSEN, GUNNAR: LUMSKE ORD I DANSK. Branner og Korch. Kr. 39,85. ISBN 87-411-5355-3.
- NISSEN, GUNNAR: SKAL DET MED ELLER UDEN T? Branner og Korch. 48 s. Kr. 39,85. ISBN 87-411-5419-3.
- NISSEN, MORTEN: NÅR VOKSNE SKILLES. Socialforskningsinst. publikation 144, 69 s. Kr. 30. ISBN 87-7487-273-7.
- NORD NYTT 22, november 1984. Nordisk tidsskrift for folkelivsforskning. Udg. NEFA-Norden. ISSN 0008-1345.
- OLSEN, HENNING: PÅ EFTERLØN. Socialforskningsinstituttet. Publikation 146. 165 s. Kr. 60. ISBN 87-7487-275-3.
- OUSAGER, STEEN: FORENINGSLIV I STORKØBENHAVN – en arkivoversigt. Lokalhistoriske Arkiver i Storkøbenhavn 1984. Kr. 75. ISBN 87-87778-02-5.
- PEDERSEN, FRANK: VORNEDSKABETS GENNEMFØRELSE. Landbohistorisk Selskab. Kr. 80. ISBN 87-7526-023-9.
- ROSDAHL, ANDERS: ARBEJDSLØSHEDSUNDERSØGELSERNE 6. LEDIGHEDENS SAMMENSÆTNING. Socialforskningsinstituttets publikation 135. 243 s. Kr. 80. ISBN 87-7487-259-1.
- ROSS, GORDON A. C.: HOMØOPATISK GRØN MEDICIN. Thaning & Appels Eff.s Forlag 1985. 136 s. Kr. 98. ISBN 87-413-4010-8.
- RØRBECH, METTE, LARS ODD PETERSEN, TORBEN FRIDBERG OG JAN PLOVSING: SOCIALREFORMUNDERSØGELSERNE 7. HVORDAN GÅR DET KLIENTERNE. Socialforskningsundersøgelseernes publikation 136. Kr. 75. ISBN 87-7487-262-1.
- SAERENS, EDOUARD: ERINDRINGER OG LEGENDER FRA FLANDERN. Rhodos. Kr. 132. ISBN 87-7245-043-6.
- SCHLICHTING, FRANK: HAUS UND WOHNEN IN SCHLESWIG-HOLSTEIN. Literarische Zeugnisse des 18. und 19. Jahrhunderts und die Frage ihres Realitätsgehaltes. Studien zur Volkskunde und Kulturgeschichte Schleswig-Holsteins. Band 15. Karl Wachholtz Verlag Neumünster. DM 20. ISBN 3-5290-2464-3.
- SKOUGAARD, METTE: BONDEN BYGGER. Om opførelsen af bindingsværksbygninger i det gamle landbosamfund. Nationalmuseets forlag 1985. Illustreret af Beth Beyerholm. 45 s. Kr. 49,50. ISBN 87-480-0497-9.
- SOCIALFORSKININGSINSTITUTTETS VIRKSOMHED I 1984. 1. jan. til 31. dec. 1984. København 1985. Kr. 40. ISBN 87-7487-269-9.
- SÆRHEIM, INGE: STADNAMN FORTEL HISTORIE. Om namngjeving, namnebruk og opplysninger i stadnamn. Universitetsforlaget Oslo-Bergen-Stavanger-Tromsø. 127 s. N.kr. 120. ISBN 82-00-07113-6.
- WARBURG, MARGIT: IRANSKE DOKUMENTER. Forfølgelsen af baháierne i Iran. Rhodos 1985. 152 s. Kr. 128. ISBN 87-7245-029-0.

